

EESTI MAJANDUS

MAJANDUSE JA STATISTIKA AJAKIRI

Vastutav toimetaja: N. Kõstner. Väljaandja: Eesti Majanduspoliitiline Selts.
Toimetus ja talitus: Tallinn, Pikk tänav 40. Telefon 29-30.
Tellimise hind: aastas 500 mk., poolaastas 260 mk., välismaale lisakordne.

8. köide Veebruar - Märts 1926 Nr. 2/3

Mõtted kaubandus-tööstusministeriumi „uuestisündimise“ puhul

A. Lelle.

Rahva loova jõu organiseerimises, selle korraldamises ja temale sihtide määramises on valitsusel ja selle juure tõmmatud üksikute isikutel rahvaste ajaloos alati suur tähtsus olnud: ainuvalitsuse korra juures on anderikas monarh mõne aastaga valitsetud rahva terved aastasajad edasi viinud ja vastupidi.

Rahvavalitsuse korra juures ei ole üksikute isikute töövili nõnda silmapaistev, korraga lahtilõdv. Sellele ei laulda kiidulaulusid sarnasel kujul, kui ainuvalitsuse korra juures, kuid seda kergemini mõistetakse hukka ja tihti väga ülekohtuselt.

Geniaalsed ainuvalitsejad ilmuvad ajaloos ikka seal, kus on seisak, kus valitsus rahvaga teravas vastolus, kus surve rahva loovat jõudu mitte ainult kinni ei hoia, vaid seda hävitab. Rahvavalitsuse juures on sarnane vastolu rahva ja valitsuse vahel peaaegu võimata. Rahvavalitsust peastab sellest vastolust alati valitsuse kriis ja valimised.

Tõsi, alaline kriiside tekkimine, poliitiliste parteide kokkupõrked, kõigutavad valitsuse prestiihi, iseäranis seal, kus rahvavalitsus uus ja kus kodanik niivõrd väljaarenemata, et tema väikeste igapäevaste asjade ja tülide üle vaadata veel ei suuda ja nende paratamata väikeste asjade sisse uppudes, Mussolini sarnast Messiasit ihaldama hakkab.

Et selles igapäevases poliitilises vaieluses ja askeldamises rahva loov jõud mässab ja enesele tegevuse teed otsib ja leiab, seda ei näe see väikene kodanik mitte.

Heites pilku meie valitsuse tegevuse peale, alles lühikese iseseisvuse aja jooksul, peame küll tähele panema, kuidas valitsus rahva tahte ja temas peituvat sisemist vajadust alla paratamata paendumas

peab, seda ise õigel ajal ära tundes ehk selle äratundmisele sunnitud olles.

Viimases mõttes ei ole küll kõik meie valitsusorganid ühesugusena osutunud. Kahilemata tuleb meil selles mõttes kõige inertsemaks ja õnnestanuks kohtuministeeriumi tegevust pidada. Meie kohus areneb kindlalt ja seda tuleb meil vanemate juristide arvele panna, kes kõrgemate kohtute eesotsas.

Kohtutes on kindel arusaamine maad võtnud, et ülikool ainult noorimehi selleks ette valmistab, et nemad kohtusse tööd õppima võivad astuda. Diplomeeritud noor jurist astub kohtu kandidaadiks sekretäri ja selle abiliste juhtimisel. Seal teeb ta kogu kantselei praktika läbi ja peale aastapaarise intensiivse töö astuvad nooredmehed kohtu palati esimehe poolt juhitud komisjoni ette kandidaadi eksami tegema. Nooredmehed kaebavad, et see eksam olevat raskem, kui ülikooli lõpueksam. Kui eksam õnnestub, lastakse noormees kohtu ameti peale kandideerima, kui koht vabaks saab.

Minu ülesanne ei ole lugejale ära näidata, kui raske see kord on, vaid näidata, et see kord on pandiks, et meie kohtud edenenud on ja kindlalt edenevad ja et sellepärast kohtu alal riigis kõige vähem etteheiteid kuuldu. Seda ei tee mitte asutuse juht, kohtuminister isiklikult, vaid väljakujunenud aparaat, kus vilunud töömehed kõrgemate kohtute eesotsas.

Siin maksab kord, et ülikool iseeneses töömehi välja ei saada, vaid et diplomeeritud noorest juristist alles tööalal praktiline töömees välja kujunema peab. Riigi algpäivil aga eesõigustati diplomita kohtutegelasi ja päris õieti.

Enam-vähem sellesarnaselt töötavad meil haridus- ja põllutöoministeeriumid, kuid kindlat korda, mis garanteeriks tulevaid praktilisi töömehi, ei ole ka seal välja kujunenud.

Mis aga täiesti lapsekingades käib, on meie tööstus- ja kaubandusala.

Paratamata on selles süüdi asjaolu, et riik ei ole leidnud teed, et sellele alale kindlaid praktilisi töömehi alaliselt töösse panna, ei ole loonud aparaati, mis sellel alal sihtjoonedki ülesse seaks. Instinktiivselt aga tunnevad Riigikogu ja valitsus, et siin suur tööala olemas, siin midagi tegema peab ja räägitakse, otsitakse lõpmata, kuid asja edu jääb ikka küsitavaks.

Oli aeg, kus leiti, et seda ministeeriumi vajagi ei ole ja hakati teda juba ministeeriumite nimekirjast maha kustutama.

Kuid mõne aja pärast tõuseb hoog ja tööstus-kaubandusala

lõõb Riigikogus jälle laineid. Leitakse, et seda vaja organiseerida, leitakse tähtsamaks riigi teguriks ja õigusega.

Kuid praktiliselt ei tule asjast midagi välja. Nüüd, viimaks, määratakse iseseisev kaubandus-tööstusminister ja kaubandusosakonna juhataja.

Võib aga päris kindlasti ütelda, et nii kaua, kui ei looda kindlat püsivat ja asjatundlikku aparati sel alal, ei too ministri määramine iseeneses mitte midagi, leitagu kas küll kõige andekam minister.

Meil on ekslik arusaamine, et asjatundja ministri leidmine päästab ja lahendab kõik. See on ainult väikese osana õige. Ei saa salata, et selle ministeeriumi praktikas üks minister rohkem ära on teinud, kui mõni teine, kuid ministrid on kõik ajutised ja nende minekuga on kõik kadunud.

Niisama oleks kõik kadunud kohtuministeeriumi alal andeka kohtuministri lahkumisel, kui seal kindel asjatundja aparaat oleks puudunud.

Ei või ütelda, et valitsus tööstusajal midagi teinud ei oleks, vastuoksa, on liiga palju tehtud ja selle töö eest sai valitsus ainult etteheiteid ja see viis tema kukkumiseni.

Ma mõtlen siin ajajärku, kus valitsus, olles juhitud tööstuse- ja kaubanduse elustamise soovist, neid tööstusettevõtteid krediitidega elustama hakkas, mis vene ajast meile jäänud. Anti krediite uute ettevõtete loomiseks, kui aga soovijaid leidis. Lõppes sellega, et suurem osa veneaegsetest ettevõtetest elujõuetuiks ja ainult valitsuse toetusel edasi tuigerdajaiks osutusid, mille tõttu toetusel krediidi näol piiri ei olnud – ühelt poolt – kuna teiselt poolt terve rida elujõuetuid ettevõtteid ellu kutsuti, mis niisama surmale suikusid, kui valitsuse toetus ära jäi.

Asi lõppes rahulolematusega, valitsuse kriisiga ja suurte kaotustega Eesti Pangas, kus suur osa antud krediitidest korstnasse kirjutati.

Mis oli selle põhjuseks?

Keegi vist praegu ei kahtle, et valitsus toetust kõige parema tahtmise juures alustas.

Kõige kindlamalt peab ütleva, et vastava asjatundliku orgaani puudumine, kes oleks valitsuse toetuse õigesse rööpasse juhtinud. Kaub.-tööstusministeeriumi puudulik organisatsioon leidis, et tema ise ettevõtet toetama peab ja kirjutas iga krediidi palve peale „toetan“.

Ei saa ju ministritelt, kes valitsuse istangutega, komisjonidega ja Riigikogu töödega ülekoormatud, nõuda, et nemad üksikult ehk in corpore selle tähtsa tööala loomise ja organiseerimise läbi viiks siis,

kui need väiksed nõrgad orgaanid, mis neil selleks käsitada ja alaliselt töötavad, midagi ära teha ei ole suutnud. (Tööstusosakonnas töötavad praegu tööstuse alal kaks inimest ja seda üle riigi). Pahe, mis valitsuse heatahtlise tegevuse, mis aga ekslikuna osutunud, tagajärjel ilmsiks tuleb, on määratu teravad kokkupõrked rahvaesituses, poliitiliste kirede üleskrüvimine, lõpmata ja õigustatud süüdistused ning paremate töömeeste feast väljalöömine ning seda ainult sellepärast, et üks lüli, mille peale valitsuse tegevus põhjenedu, nõrgana, kogu ehituse kandmiseks jõuetuna osutus.

Tagajärg oli see, et kogu tööstuse ja kaubanduse organiseerimine soiku jäeti, isegi otstarbetuks peeti – kuid valitsuse vastase ja selle kukutaja loosung – kinni kraanid surnud tööstusele, kapitalmaale, – löi uue jäädava kindla ja kõige tähtsama tööstus-kaubandusala, mis nüüd neile, kes selle ala eesotsas, selge ja arusaadav, kuid selle momendini andeksandmata unustuses peeti. Ma räägin siin sellest valitsuse toetusel loodud ühispiimatalituste organisatsioonist, mis üle maa luuakse.

Uhkusega seab juba nüüd kaubandus-tööstusministeerium või väljaveo üheks tähtsamaks riigi sissetuleku artiklikaks ja arvab välja mitu korda igal järgneval kuul või väljavedu eelmisest suuremaks on kasvanud.

Kahjuks, ei ole tööstusministeerium andmeid kogunud, kui palju on nendes väikestes ettevõtetes küll töölised, küll haritud jõud tööd ja leiba leidnud. Ootame veel viis aastat, siis leiame, et või väljavedu mitukümmend korda kasvanud, et igas ürgnurgas, kus aga piimatalitus asutatud, poole rohkem kariloomi kasvatatakse, et igas väiksemas talus üks tööjõud rohkem peetakse ja siis arvaku kaub.-tööstusministeerium, kui palju tööta töölisi oma kindla leiva on leidnud.

Mulle ehk vastatakse, et see ei ole kaub.-tööstusministeeriumi asi. Mina aga arvan, et nii kaua, kui kaub.-tööstusministeerium leiab, et tema ainult kunstlikkude raua alal töötavate ja suuremate linnades töötavate ettevõtete elustamiseks kutsutud on, on tema surnud ministeerium. Need ettevõtted töötavad ise paremini ja leiavad oma saadustele turgu paremini, kui kaub.-tööstusministeeriumi ametnikud oma konsulite võrguga juhtida mõistavad. Mis elujõuetud, surevad ka toetusel välja, kuid halvema tagajärjega kui toetuseta.

Otsigu tööstusministeerium maale tööalasiid, loogu tibia-tillukesi tööstusettevõtteid ja ühendagu nende saaduste müüki suuremal arvul. Otsigu väljamaa turult üks väikene artikkel, näituseks, puutöö alal, meil on üle maa puuseppasid, kutsugu puusepp, lasku tema eeskuju-

likult tarvitav asi valmis teha, andku väike krediit temale töökoja avamiseks ja teie näete, et selle töökoja juure varsti terve organisatsioon puuseppasid asub, kes ühte ja sedasama asja valmistavad ja teie võite juba välisturule väljaveoartikli leida, mis mõne aja pärast hulga tööliste üle maa teenistuse annab. Selle töö organiseerimiseks ei ole diplomi vaja ja kui tema on, siis peab peale selle organiseerijal algatusevõim, töö tundmine, energia ja kogemused olema. 3 aastat tagasi sõitsin mina laeval koos ühe meie lugupeetud kaupmehega, kellel laialdased teadmised välisturult. Lühikese jutu ajal leidis tema igalpool tööalasi, mis eksportkaupu anda võivad. Mina ei polemiseerinud, kuid tähendasin, et nii meil küll räägitakse, kuid kaugemale ei minda. Sel ajal kiratsesid meie tikuvabrikud siseturul. Lugupeetud kaupmees, kes hiljuti kodumaale tulnud, seletas – meie tikuvabrikud võiksid suurepäraselt Inglise turule töötada, kuid nemad peavad teadma, et inglane ei osta tikka, mis suurema ehk vähema toosi sees on, kui tema millimeetriline nõue, et toosis ühtegi praaktikku olla ei tohi ja ühtegi tikku vähem ehk rohkem kui tema tarvitama harjunud. Hind on hea. Mõne aja pärast sõitis lugupeetud kaupmehe inspireerimisel Pärnu tikuvabrikant Eiche Londoni, tutvunes turu nõuetega ja varsti valmistas ja saatis oma tikka suure eduga ainult Londoni turule. Temale järgnesid teised ja meie tikutööstus on turuga varustatud ja töötab praegu eduga. Isegi Ameerikasse on juba Eesti liikud jõudnud.

Samal korral kiitis lugupeetud kaupmees meie maarahva kinda ja kampsoni mustreid ja arvas, et need käsitööd võivad moodsaks tööharuks saada, niisama kui Shofi tuntud talurahva riie, mis üle ilma otsitav.

Praegu näeme meie selle kaupmehe abikaasat meil uue käsitöö propageerijana ja kindad ja kampsonid ilustavad meil vaateaknaid ja katavad meie kehaosasid. Ka välisturul on järg.

Sellel kaupmel ei ole inseneri ega kaubandusteadlase diplomi, ei ole tema oma propageerimise eest penni tasu saanud, ega ka Eiche'ga kõrtsis hea kauba liikunud. Tema on lihtne, energiline, kogenud ja kaine inimene, kes terve mõistuse ning hea tahtmisega oma igapäevase töö kõrval ka teisele head nõu annab. Ärgu arvaku, et ma siin diplomi tähtsust eitan. Ei, ma olen kindlal arvamisel, et paljas diplom midagi ei anna selleks, et midagi luua, leida, organiseerida. Võib päris kindlasti ütelda, et elukogemustega varustatud diplomita isik meie kodumaa juba oleva, kuid korraldamata tööstuse ja kaubanduse organiseerimises ja saaduste müügis

palju enam suudab ära teha, kui noor ülikooli insener või kaubandusteadlane, olgugi, et ta mõnes üksikus ettevõttes mõnda aega töötanud oleks.

Riik on noor. Temas on praegu küllalt juba tööalasi, mis organiseerimist ootavad, seda peab leidma, kokku tõmbama, temale sihtisid määrama ja kokkukõlastama turuga.

On leida aga uusi tööalasi, kus teadmisi vaja – sinna inserid. Meie kodumaa töö organiseerimine ei nõua paljast diploomi vaid peaaesjalikult oskust ja leidlikkust. Tööta töölisi on meil palju, riik on väike, tooresained veetakse välja, – kuidas on võimalik, et siin tööalasi ei leidu. Võtame kas kõige lihtsama asja: välisurg nõuab puulusikaid, mis aga kindlalt turunõuetele vastaks. Meil on puu, meil on töölisi, lusika tegemine on kõige lihtsam töö. Seda nõutakse ainult suurel arvul ja selle eest maksetakse head hinda, sest Inglismaal on tööjõud kallim ja puudub kodumaa tooresmaterjal.

Ma olen kindel, et „Vaba Maa“ Nr. 11 ja 12 ilmunud artikkel „Kodutöö puudub meil praegu. Üks abinõu väljarändamise vastu“ meie tööstuse eest hoolitsejate peale mingisugust muljet ei jätanud. Minu arvates oleks nad rohkem ära teinud, kui olevate ettevõtete ümber askeldamisega, kui nad artikli autori oleks oma juure kutsunud ja aluse pannud ühegi artiklis nimetatud asjakese valmistamisele välisuru jaoks. Ei või unustada, et Saksamaa isegi laste mänguasjadega terve Euroopa turu on üle ujutanud.

Hiljuti olin Pärnus. Pärnlased olid teada saanud, et „Silva“ eduga laua servadest, mida igas sadamalinnas küllalt, kalliväärtuslist eksportkaupa valmistab. Ja see kaup oli – luuavarred. Hakati ka Pärnus tegema, töötasid juba 60 inimest ja oli Inglismaalt tellimine 20 miljoni Emarga peale. Ometi teadsid tööstuse eest hoolitsejad, et meil üle riigi lauaserwi küllalt, et Inglismaal luuavarsi tarvitatakse ja isegi, et „Silva“ neid juba ammu eksporteerib, kuid mitte nende algatusel ei tekkinud Pärnu tööstus. – Samad Pärnu mehed palusid Eesti Panga osakonnast sama töö jaoks 100.000 Emk. (loe üks sada tuhat marka) krediiti ja näitasid ette Inglise tellimise 20.000.000 (loe kakskümmend miljoni) Emk. peale, ja neile vastati – ettevõtte on alles uus, ei saa. Aga need mehed said erateel raha ja lõõvad läbi – teenistus on hea – ka töölised on rahul.

Nii organiseerub tööstus ja kaubandus ise, valitsusorganid ainult propageerivad seda, mis organiseerub, kuid nähtava tagajärjeta. Kas pole õige, mis kadunud J. Poska ütles, et meil ei valitse, meil aetakse

asju. Sellest ajast on aga juba 7 aastat mööda, kui kadunud riigimees need kibedad etteheited viskas.

Kahju, et meil vana kogenud töömees, insener K. Ipsberg, ministrina portfelliga jooksma pandi ja tema asjata maha jooksutati. Riigi tööstusele on sellest palju kahju. Lubatagu mind seda välja ütelda — kui ka vasturääkijaid küllalt on — ometi sellepärast, et ma seda puhtast südamest ja täie teadmisegea teen. Vilunud töömehed peaks tööd tegema ja seda korraldama, aga mitte paberid sorima. Meie kaubanduse organiseerimises kuuleme juba mitu aastat — vaja propageerida, vaja informeerida. Kirjutatakse pikki artikleid ja õhutatatakse raamatutes, tõlgitakse ja kirjutatakse konsulaatidele, saadetakse kaubaproovisid, kuid tellimisi nende peale ei järgne. Ei saa ju seda eitada, kuid see ei ole kõik. Vilunud praktiline kaupmees ja tööstur vaatavad seda üle öla ja muigavad. Piinlik näitus: kaubandusministeeriumi esitaja oli vana vilunud vabriku esitaja välja kutsunud ja palus teda oma fabrikaatide proovisid tuua et neid väljamaale „turgu otsima“ konsuli kantseleisse saata. Vabriku esitaja püüdis tõendada, et seda vaja ei ole. Ametnik vastupidi — seletab, kui tähtis see on, kui tema kaubad konsuli juures olemas. Viimaks hakkas vabriku esitaja viisakusest ülekäiva irooniaga noomima: ärge Teie hoolitsege meie turu eest, ärge raisake oma kallist aega, meie oskame turgu leida, meil on vana vabrik, muud kui laske meid rahulikult töötada, ärge segage . . . vabandage, ärge laske endid segada oma tähtsa töö juures. Ametnik ei suutnud aru saada, miks ometi vanahärra niisugust riigi pirukat vastu ei võta. Tema oli harjunud propageerima, informeerima ja proovisid saatma väljamaale — oma lõpusihile, mille üle tema näinud ilusoid raamatuid ja artikleid ettevaatlikult kirjutavat. — Vana tööstur aga teadis hästi, et selle ametniku pirukas oli vähemalt temale tühi töö ja vaimu närimine. Teadis hästi, et kaubaproovide saatmine temale mitte midagi ei too, tema tundis hästi turgu ja teadis, kus tema kaup läheb ja kuidas seda kohale viia tuleb. Eht uue ostetava kauba soetamist ei loo meie proovi saatmisega, vaid proovi toomisega, selle proovi järele kindla ja puhta kauba valmistamisega ja selle kalkulatsiooniga, seda aga meie kaubanduse hooldajad ei taha mõista. Nad ei suuda aru saada sellest, et kaubandust ja tööstust ei looda kirjade kirjutamisega ja nende alandliku je täpise ettekan-
dege ülemusele, vaid selleks on tööd vaja kauba juures, selle ümber, selle sees ja selle turul. Meie noored kaubanduse- ja tööstuse loojad armastavad ettevõtetesse sõita, seal vaadelda, tulevad tagasi, igalühel tükk seepti, lõhnaõli ehk kaks kanamuna taskus ja

kirjutavad paar lehekülge informatsiooniks — kanakasvatusest ehk seebitööstusest.

Valitseja ülevaade ja revideerimine on siis hea, kui tema midagi teinud on, aga kui tema ainult vaatamas käib, mis teised teevad, siis on see halb ülevaade, see ei ole „valitsemine, vaid on ainult asjaajamine,“ — kuid halb asjaajamine.

Uus minister on tööle asunud. Kui palju tema aga suudab ära teha, kui ta tõsist kidlat aparaati tööks luua ei suuda, on enam kui küsitav, arvesse võttes, et temal ühe käega paberis' sorida tuleb ja teisega portfelli hoida, et siia ehk sinna koosolekule tötata.

Värske kaubandusosakonna juhataja tööprogrammi meie tunneme. See seisab „Päevaleht“ nr. 8 s. a. Programmi pealkirjast näeme, et värskest küpsetatud juhatajal himu midagi uut ära teha on. Seal seisab: „Eesti kaupade propageerimine välisurgudel uuele alusele“. Lugeses seda programmi, leiame ilusa kirjelduse sellest, mis senini tehtud ja tehakse — selle vahega, et seda „kaupade propageerimist“ intensiivsemalt tuleb teha. Üks uuendus — tahetakse tasuta aukonsulisi ametisse panna ja isegi aukonsuli kulul Eesti keele oskajaid sekretäre nende juure ametisse seada. Kõik seda selleks, et Eesti kaubandust intensiivselt propageerida.

Ma ei arva, et härra Gutman isegi selle oma uuenduse organisatsiooni läbiviimisse usub. Ja kuigi tema kusagil sarnase lihtmeelse aukonsuli kandidaadi leiab, kes temale kaelamääritud Eesti sekretäri „propageerimiseks“ oma laua ärde võtab, siis ikkagi ei usu mina, et tema sellele veel palka maksma hakkaks. Kuid ilmas sünnib ju imet. Võib olla, et leidub aukonsul, kes Eesti sekretäri palkab, temale Eesti kaupade väljapanemiseks ruumi eraldab, kus kaubaproovid ja kogu „propageerimine“ välja pandud, et aga selle läbi Eesti kaubandus edeneb hakkaks, seda juba küll ei usu keegi.

Olles suures lugupidamises noorest tööjõust, kes selle raske ülesande juure ootamata ja üle õõ kutsutud, nii et tema ise vist sellest rahutust tunneb, tahaks siiski ütelda, et sarnaste nimetuste juures meil tööpoolest ettevaatamatult talitatakse. Kas tuleks kellegile meelde noort kandidaati kohtu palati esimeheks nimetada. Seda jahmatavam oli noore juhataja nimetamine, et samal päeval võieksporööride koosolekul vanad kaupmehed kibedaid etteheiteid kaubandusministeeriumi koosolekul tegid sellepärast, et Inglismaale meie võiasjanduse esitajaks sarnane noormes saadetud, kes nende arvamise järele ei teadvat, millest õieti võid tehakse. Pühas vihas nimetas vana kaupmees seda nimetust üheks õnnetumaks sammuks meie valitsuse ajaloo. — Samal

päeval nimetati noor kaubandusosakonna juhataja. Ja kas vanal kaupmehel ei olnud õigus. Varem oli igal mõisnikul oma buttermeister, kes tööd ja turgu tundis, aga neil oli teada isegi teises kubermangus iga parem võitundja, keda ajutiselt ikkagi oma buttermeister'ile abiks kutsuti. Meil jätkub Tartu ülikooli kaubandusosakonna värskest diplomist selleks, et kogu meie võiasjanduse esitajaks saada kõige nõudlikumal turgudest — Londoni turul.

Tulevik on noorte päralt, aga ainult nende noorte päralt, kes vanade loodud tööst kinni hakkavad, vanadelt õpivad, ja nende kogemuste kohaselt endid arendavad. Noori tööle virgutada, neid läbi koolitada, kuid mitte roheliselt etteotsa seadida, on kohtuministeeriumi edenemise pant. Kaub.-tööstusministeeriumile on see võõras, hoolimata sellest, et siin kõik väljakujunemata, tema tegevus on sihtjoonedeta, juhuslik ja sellepärast ei ole siin senini paranemist tunda. Tööstus ja kaubandus on isikliselt eraalgatusel kujunev ja juhuslik, nii kui Pärnu luuavarretööstus, kui tuletiku eksport, mis vanade käes; noored, kes valitsema kutsutud, ajavad ainult asju, kuid sedagi halvasti.

Ma juba näitasin, et meil moeks on saanud arvamine, et asjatundja ministri leidmine kogu asja päästab. Kui see ka osalt õige on, tohiks ometi arvata, et ministri abi leidmine ja kinnipidamine sellest tähtsam on. Minister on juhusline: lahkub valitsus, lahkub ka minister. Ministri abi on meil püsivaks, kriisidest rippumatuks tööjooks osutunud, kes ministri asemel ministeeriumis istub. Tema peab püsiv ning asjatundja olema. Kui abi tihti vahelduv, siis on igal uuel ministril (uued on nad alati) võimata töötada. Kaubandus-tööstusministeeriumis on terve rida töömehi ministritena tööst eemale tõugatud. Minister on alati poliitiliste hõõrumiste all kannatav ja tihtipeale töö juurest poliitilistel motiividel eemaldatav. Mõnigi endine minister oleks viljakaks ja jäädavaks tööjooks võinud olla, kui tema ministri abina töötanud oleks. Ministri abid on aga vahelduvad väikese palga tõttu. Ükski vanem tööjõud ei suuda elada paaris toakeses ja raiuda oma abikaasale ahjukütmiseks puid, nagu seda mõnegi lugupeetud ministri abi juures ette tulnud. Parem palk tõmbab kõige parema tahtmise juures töötava tööjõu töölt ära.

Ma olen kindel, et kui tahetakse kaub.-tööstusministeeriumi elustama hakata, siis tuleb eeskätt ministri abi leida, mitte aga senise palga peale, sest sellega ei suuda tööjõudu leida, kes töömehiks olla ja kui niisugune, sinna jääda tahab. Ei tahaks mõteldagi, et meil, kus tööta töölisel tööd otsivad, kus oma kodumaa tööoskajaid

küllalt, kus oma tööalad olemas, ei suudeta tööstust organiseerida. On vaja ainult tööstuse organiseerimise ja loomise võimalusi kodumaa pinnal tunda, selleks et teda elujõulisena ja jäädavana luua. Ma ei suuda unustada meie lugupeetud põlevkivitööstuse sünnitajat — Mart Raud'i 1919 ja 1920 a. a., "oma seinast läbilööva energia ja kindla tahtmisega ning kõiki tema vastaseid, kes, kas suusõnal või ajakirjanduse kaudu, tema vastu töötasid, kuid Raud oma raudse tahtmise ja tööga toidab praegu tuhandeid töölisi. Tänu tema energiale liigub kogu vabariigi raudtee ja töötavad vabrikud.

Kas pole see elav näitus, mis teha võime, kui valitsuse mehed valitsevad, aga mitte asju ei aja. Sarnaseid mehi tuleb otsida, sarnased mehed suudavad midagi teha. Raud on diplomeeritud mees, kuid ehituse inseneri diplomiga. — Au lahkunud valitsusele, kes selle töömehe teeneid väikese ergutusraha määramisega ära märkis. Mujal oleks ehk selle summale mõni null järele pandud, kuid mis teha, riik on vaene ja Mart Raud ei ole ahne. —

Mitte igal pool meil ei talitata sarnaselt.

Siin ei saa ma ühe pahe peale tähendamata jätta, mis minu isiklistel muljetel määratu tähtsusega.

On tähele panna, et meie tööstuse-kaubanduse aparadi juures raske on isikutel töötada, kellel organiseerimiseks ja algatuseks võimet, tahtmist ning energiat jätkub.

Sellekohane maksev seadusline kord on niivõrd raske, niivõrd takistav, niivõrd tähesõoja, et inimesei kammitsasse paneb, kes erakorralisel alal töötab. Tihti peale sunnib see kord teda seadust, mis takistusena ees, pingutama, milles aga kergesti seadusest üleastumist leitakse. Inimene, kes oma töetundmise ees rasket takistust tunneb, on sunnitud alatasa Hamleti sarnaselt küsima — olla või mitte olla. — Seal astub tema otstarbekohase sammu ja juba on seadusvalve võimud tema järel ja hakatakse kimbutama. Raugeb tahtmine ja tihti veetakse inimest aastate kaupa kohtu lävesid mööda.

Ma tooks näitusi. Meie tunneme küfteainete keskkomitee tegevust 1920—1922. a. Üle terve riigi tuli raiutud metsi riigi omaks tunnistada, rekvireerida, metsi raiuda, et vabrikuid ja raudteid, mis seisma jääda ähvardasid, varustada. Töö oli suur, kuid veel enam kiire ja vastutav. Juhatas asutust M. Raud, kes lahkudes oma järeltulijaks Adolf Janson'i, kui temale tuntud tööjõu valis. Viimane töötas, jooksis, tegi. Igalt poolt kästi teha, et raudtee ja vabrikute töötamise katkestamatust peasta. Tagajärjeks oli, et Janson seaduse vastase tegevuse eest kohtulikule vastutusele võeti. Mees võeti vahi alla, istus 6 kuud cel-

uurimise all vangis, kuni ometi kohus tema viimaks õigeks mõistis. Ja see sündis inetute kaebtuste tõttu, mis kadedusest aetud ja sellepärast, et Janson nende kaebajatele oma tegevuses konnasilma peale astunud. Janson on tööst ära kistud. Vaevatud ja purustatud närvidega käib ta praegu kui rauk asutuste lävesid mõõda seletusi andmas igas väikses asjas, miks tema hankete seadustest üle astunud on. Tähelepanemiseväärne on see, et Janson üheski asjas veel selle aasta alguni süüdi mõistetud ei ole — kuid inimene käib juba vast kolmandat aastat kohtuid mõõda ja seda sellepärast, et oma tegevuses seaduse tähti ei sõõnud ja raudtee liikumise veel sõja ajal päästis.

Ajalehtede viimastest numbritest lugesin, et Janson on Kohtu Palati poolt mõistetud 21.000 mrk. trahvi maksuma sellepärast, et tema hankete seadusest üle astudes riigile kahju teinud. Kohus peab mõistma, sest ministritel ei olnud õigus Jansonit käskida seadusest üle astudes tegutseda, aga ministritel ei olnud aega seadusi muuta. Töömees on halvaks tehtud, häbistatud ja tööle maha maetud. Teine näitus. Vabariigi valitsus kirjutas kaub.-tööstusministeeriumile ette kõik teha, et vabrikud hoolekande alt vabastatud saaks. Täiesti õige. Kas surgu või elagu, aga hoolekande all kiratsemine aastateviisi on riigile ja omanikkudele kahjuks. Minister Ipsberg, kes alles kahtles, sai julgust juure ja kirjutas Vene-Balti tehase hoolekande alt vabastamisele alla.

Tuli kriisi moment ja poliitilised kired viisid asja süüdistuseni, — mis senini ei ole lõppenud. — Seda sellepärast, et vana töömees ei suutnud vabriku kiratsemist pealt vaadata, mis ikka ja ikka riigile kulusid tegi. Peab tähendama, et Riigikohus leidis, et Ipsbergi Vene-Balti tehase hoolekande alt vabastamine seadusline oli.

Ja kas tõesti riigile ükskõik ei ole, kas vabrik Ohvtsharov'ile või Gavrilov ja Ko-le oleks vabastatud. Ühesuguselt oleks nad mõlemad talitanud, ainult selle vahega, et igaüks tunnistama peab, et Ohvtsharov tehase aktsiad on omaks ostnud, ja seda peab ka vastane Pilkin tunnistama, kes aktsiate müügi lepingule ise alla kirjutas.

Ka see töömees on töölt eemaldatud ja võõral põllul portfelliga jooksmas sunnitud. Sarnaseid näitusi võib palju tuua — tagajärg on see, et meie tööstus-kaubandusalale ainult noored ehk jõuetud inimesed töösse jäävad, kelle töö selles seisab, et nad hoolega paberi peal kõik korras peavad ja neid samasuguse hoolega oma ülemusele ette kannavad.

See vool on meil hädaohtlik ja hävitab töövõimu, algatuse, arenemise ja iseseisvuse meie noortes tööjoududes. On tunda, kuidas

see kool tööd teeb, kus töömeeste truu ja vasturääkimata olek maad võtab, kus aga paberitel kõik korras ja etteheiteid selles suhtes tekkida ei või. — Sõnaga, noortemeestes, kes tööd peaks õppima tegema, otsima, vaidlema, edeneb asjaajamine yimmi tantsuga — öhtul Marcelle'is, päeval ülemuse kabinetis, — ja selle eeskujulikka õpetajaid on meil vanast vene korrast pärit kantseleidest ametis veel küllalt. Seda edendada noortes on kerge, raskem on valitsema ja tööd töö pärast tegema õpetada. Ma ei kahtle, et enneaegne lootust äratavama tööjõu nimetamine kaub. osakonna juhatajaks, tema peale halvavalt mõjub. Tööstus ja kaubandus peab algatusvõimuliseks osutama, siin peab sellekohane aparaat loodama (senised 2 töömeest ei jõua enam teha, kui senini tehtud) ja sellele peab elastilisem töövõimalus loodama, kuhu kogunud tööjõud püsivamateks töömeesteks ametisse pandud ja kus mitte diplom, vaid praktiline külgehakkamine mõõduandvaks.

Meie korraldamata tööstus ja kaubandus nõuab omapärast organiseerimist, mis kooskõlas eestkäit välis- ja siis siseturuga seal, kus siseturg kaupu anda suudab, mis väljast sisse tuuakse. Viimastest lehtedest loeme, et tööstusosakond tahab väiketööstust elustada ja seda krediteerida, aga kus on see tööstuse valitsemine, kui kaubandusosakond pole näidanud, missuguseid kodumaal võimalikka kaupu temale välisturule vaja ja kas võib sellela tööstusosakond sellekohaselt väiketööstust organiseerida ja sinna krediitid juhtida. Mis kasu on krediitid, kui kaubal turg kindel ei ole. Kaubandusalata ei saa tööstusalal valitseda, siin võib ainult, kas pimeduses asja ajada ehk kaubanduse senist organisatsiooni oma „propageerimisega“ kõrvale lükates, ise turule astuda ja sealt tulles, tööstusalal, tööstus- ja järjekult ka kaubandusalal valitsema hakata.

Siis kaob kaubandusosakonna tähtsus välisturul ja siseturul eitab selle tähtsust uus juhataja oma intervjuus ise ja jääb temast järele ainult informatsiooni jaoskond, millel kaugema ulatusega ja enam teadusliku iseloomuga tähtsus.

Uue kaubandus-tööstusministri tegevuskava ei ole avaldatud.

Meie võime ainult jälgida esimesi konkreetseid samme, mis tõendavad, et minister oma tegevusallaiendada püüab — Mereasjanduse peavalitsuse ja Sisevete büroo oma võimkonda ületoomisega. Esimene asutus on juba kaubandusministeeriumi all olnud ja sealt meie iseäralikku midagi oodata ei võigi, vahest ehk kaubalaevastiku suurendamise alalt. Sisevete büroo üleviimist, mis mõnel pool küll teravat pilkamist

välja kutsus, võib aga, minu arvates, ainult tervitada, kui kavatsetakse kaub.-tööstusministeeriumi aktiivsemale ja selle töövõimalusi avaramale alusele viia. On kuulda veejõudude kasutamise seaduse muutmisest. On kuulda ringkondadest, mis uue ministrile võõrad pole, et mujal, kus veejõudude väljaandmine kergematel tingimistel sünnib, kui meil, paremate tagajärgedega töötatakse.

Ja tõepoolest, mis kasu on sellest, kui ühe ajast ja arust veski mõne aasta peale väljarentimise pärast kaubeldakse ja kuulutatakse. Veejõud on aga hulga suurem, kui kasutatakse, ja paremat ehitust sinna rentnik ehitama ei hakka. Kas tõesti otstarbekohasem ei ole rendita veejõudu välja anda tingimisega, et teatud aja jooksul täit veejõudu ärakasutatav ettevõtte ehitatud saaks, kas ei oleks riigil kasulikum tulu saada igasugu äri- ja tulumaksudest, kui tühisest rendist, mis tema praegu saab ja mis ehitust ainult takistab. On vaja tingimised luua, kus lagunenud veskite asemel uued ja kasutamata veejõudude juure senini olematud ehitatakse. Kas ei peaks tööstusministeerium, kui tema kodumaa tööstust organiseerima, selle sihtjooni välis- ja siseturu kohaselt määrama hakkab, sellekohaselt ka veejõudude kasutamist organiseerima – veejõudude otstarbekohane kasutamine nõuab tingimata nende väljaandmise juures organisatsiooni – ja seda võib tööstusministeerium teha.

Kui on käes turg ja tööstusala, siis võib seda kokkukõlastada looduse jõu tarvitamisega. Ins. Vellner'i poolt väljaantud soliidsest raamatust võime näha, kui palju on meil veejõudu, mis kasutamataalt merde jookseb. Ja kas on keegi midagi uut nende kasutamata veejõudude peale 7 aasta jooksul ehitanud. Võib ütelda – mitte midagi. Sarnane majapidamine on lubamata, on absurdum.

Siin on vähe ütelsest, et riik kui koer heinte peal istub, ise ei sõõ ja teistele süüa ei luba. Siin tuletab riik meeles mulgi hallparunit, kes sellepärast linad põllule kitkumata jättis, et moonakad 5 kop. töö eest päevas juure nõudsid. See ala nõuab uuendust ja see ala kuulub igatahes kaub.-tööstusministeeriumile, kuid mitte teedeministeeriumile. Siin peaks lootma, et uus minister edasi sammub.

Minu kirjutuse vaheajal on tähtis samm edasi astunud. Uus minister on kesk- ja väiketööstuse asjus nõupidamise ära pidanud, millest tööstuskoja esitus ja üksikud eratöösturid osa võtnud.

Iseloomustav, et sellel nõupidamisel just eratööstur allakriipsutanud on, et krediidide andmine ilma süsteemita ja tööstuse organiseerimata väiketöösturitele tihti peale otse hädaohlik olevat, teda loiuks

ja asjata laiutajaks muutes, mis saaduste turu puudumisel saatuslikuks temale enesele, kui ka antud krediidile olevat. Seda sammu võib tervitada ja veel enam eratöösturi avaldatud mõtteid. Töösturid funnevad olukorda paremini kui ametnikud, selles suunas ootame järgnevaid samme. Eratöösturi avaldatud mõtted ütlevad meile iseenesest ette, mida vaja – enim turg, siis tööstus, enim kaubandusosakond korda, siis võib tööstusosakond töötada. Need kaks on üks, ja esimese lonkamisel lonkab ka teine paratamata. Kahe inimesega tööstusosakonnas ei suudeta midagi ära teha, siin peab vilunud praktikamehi juure tooma. Siia peab riik kulutama ja võib, sest tegevusetus sellel alal toob määratud kahju ja elav tööjõud valgub Brasiiliasse ja vesi – merde.

Seletused ja märkused kuldbilansside seaduse puhul.

H. Normak.

Kuldbilansside seadus tabas nähtavasti meie ettevõtteid ootamata, ka sündis tema kokkuseadmine ja vastuvõtmine Riigikogus vagusi, ilma suuremate läbirääkimisteta ja valitsuse seletusteta. Sellega on siis ka seletatavad mitmesugused järgnenud arvustavad kirjutused ajakirjanduses. Õnnetumal viisil oli ka tema teksti sattunud seaduse mõtet tumestavaid vigu, mis tuli eraldi parandada seaduse muutmise seadusega ja nüüd tuleb seaduse käsitamisel tema algtekst parandada vastavalt muudatustega ja täiendustega (Riigi Teataja nr. 2 ja 18 1926. a.) mille järgi alles seadust võib õieti mõista. Suurem osa arvustusi ajakirjanduses ja ka sisseandeid ametiasutustesse põhjeneb just ekslikul seaduse arusaamisel ja võib nüüd likvideerituks lugeda, kuna seadusega sugugi ei tahetud nii laialdasi reforme läbi viia, näit. uut rahaüksust – väärtikindlat marka, nagu kommentaatorid seda tekstist välja lugesid. Teine osa opponeerivatest märkustest, kus asjata töö suurenemise üle kurdetakse, jätab hoopis arvestamata seaduse otstarbe ja asjaolu, et seaduse algatajad ja õhutadajad olid töösturite ringkondadest pärit, aga mitte ministeeriumi „tallajad“, kes äkki tööpuudust tundsid ja rahvast asjata koormasid.

Kõige lähemal ajal järgnevad seaduse § 22 ettenähtud rahaministeeriumi „Juhtnõõrid ja seletused kuldbilansside seaduse teostamiseks“ (vahepeal ilmunud Riigi Teataja nr. 20 1926),

lahendades veel praktilisi küsimusi ja kergendades seaduse käsitamist. Loomulikult on seaduseandja piirdunud seaduses endas ainult põhimõtete ülesseadmisega, nende täitmise vormisid ja tingimusi seletavad just tähendatud juhtnöörid, ning viimaste tundmist loeb käesolevate ridade kirjutaja tarviliseks, et igakülgset mõista seaduse mõtet, mis arusaadav, sest on ju meil majandusteadlised terminid veel arenemata ja võimalik mõista tihti asja teisiti — kui arvatud.

Kuldbilansside seaduse tarvidust tundsid kõigepealt suurtöösturid, kellele raskusi sünnitasid omal ajal bilanssides ettevõtetud ümberarvamise 1 Vene rbl. — 1 Eesti mark tagajärjed, eriti kui bilanssidesse järkjärguliselt liideti hilisemad sissekanded kuni praeguse marga väärtuseni, mis vahepeal langenud umbes 40 korda, lugedes marga kurssi 1919. a. — £ vastu 45 ja praegu — 1800. Muidugi tekkis siin arusaamata segadus ja bilanssidesest polnud võimalik selgust saada üldisest ettevõtte majanduslikust seisukorrast, milleks ju õieti äriseisud valmistatakse. Muuseas on E. Majanduses nr. 50/1925 selle seaduse otsuste ja tarvilikkuse kohta põhjaneva tähtsusega kirjutus ilmunud, mida samuti soovitame käsitada.

Üldiselt tuleb seaduses nõutud ümberhindamise kohta öelda, et kuna meie pabermarga praegune kurss vastab täpselt väärtkindla Eesti margale, siis osutub ümberhindamine tegelikult bilanssummade väärtuse kindlakstegemiseks marga praeguses väärtuses. Näiteks — on ettevõttel bilanseeritud hoone V. rbl. — Emk. 10.000 ja selle praegune väärtus Mk. 1.000.000, siis ei lubanud meie senised seadused seda ümberhindamist ilma kasu-kahju arvest läbi viimata ja maksustamiseta ja fiktiivne kasu Mk. 990.000 oleks kuulunud maksu alla. Täpne olles seaduse mõttes, vaja küll esimeses järjekorras hinnata varasid soetuse ehk valmistamise hinnaga bilansi tähtpäevaks — s. o. uutena ja tegevusvalmitena ja teiselt poolt määrata väärtuse kulumise summa — amortisatsioon — nii siis kirjeldatud juhusel, ütleme uus hoone maksis Mk. 1.500.000; sellekohaste reeglite järgi määrame Mk. 500.000 amortisatsiooni; resultaat ei muutu — saame ikka praeguse õige hinna Mk. 1.000.000 — netto hind bilansi tähtpäeval. Pole sarnast hindamise viisi võimalik käsitada, tuleb lihthindamist toimetada vara väärtuse kindlakstegemiseks bilansi tähtpäevaks, s. o. 1. jaanuariks 1926 ehk ettevõtte põhikirjas tähendatud muuks tähtpäevaks 1926. a. jooksul.

Kuna tegevuskapitali objektid — kaubad ja materjalid rutemini ärilises ringjooksus vahetuvad, nende hindu börsel järjekindlalt noteeritakse ja samuti nemad 1925. a. lõpubilansis väärtkindlalt arvestatud, ei tule nende üleshindamist vististi ette võtta, vahest aga hinna-

väärtuse kustutusi toimetada, kui muu bilansi kordaseadmisel ka neid tahetakse täpselt fikseerida.

Kokkuvõttes näeme seaduse käsitusalustena peasjalikult tööstusettevõtteid, kelle bilanssides võrdlemisi suured põhivarad — hooned ja masinad arvestatud mitte praeguse marga väärtuseliselt, mille tõttu ka põhikapitalid on ebamäärased. Muidugi on siin mõistetud peasjalikult vabrikuid ja ettevõtteid, asutatud veel enne ilmasõda, kuna eestiaegsed ettevõtted, eriti veel ajast kus Eesti mark püsis praeguses väärtuses, ei tarvitse ümberhindamisi, sest nende aktivad ja passivad on õieti praeguse marga alusel arvestatud ja on võimalik neid ainult alla hinnata juhusel, kus varad liig kõrgelt omandatud selleaegse konjunktuuri põhjal.

Samuti on lugu kaubandusliste ja muu ettevõtetega ilma suurte endisel ajal chitatud põhivaradeta — nemad jäävad muidugi endise 1925. ariasta lõpubilansi juure, eeldusel, et nende inventuur ja arvestused õieti ja väärtkindlalt tehtud ja neil ei ole deebitore end. Vene ajast, ega endise aasta katmata kahjusid aktiva pool, mis tulevad avamis-kuldbilansis kustutada seaduse nõudmise põhjal.

Seaduse §§ 2–9 käsivad hindamise toimetamist ja juhtnõude § 16 juhib tähelepanu tarviliste andmete peale, mis kontrollkomisjonil võimalik nõuda, juhusel kui esitatud andmed puudulikud; muidugi on soovitatav juba eestkätt neid andmeid hindamise protokollis ehk lisades teatada, et tülitavaid järelepärimisi ära hoida.

Peab tähendama, et nimetatud seaduse Lääne-Euroopa praksis käsib ümberhindamist kahel viisil, nimelt lubades ümber arvata bilansi arvused teatava pariteedi kursi põhjal, ehk teiseks, vabalt toimetades väärtuste ümberhindamist nende tõelise väärtuse kohaselt bilansi tähtpäeval. Viimane põhimõte on ka meil ja Lätis maksma pandud, sest raske on määrata mitmeile vahepeal maksvuses olnud paberliste rahaüksustele õiged pariteedi kurse. Samuti arvates Vene kuldrubla praegu maksva kursiga umb. Emk. 180, saame liig kõrge hinna, kuna hoonete ja masinate hinnad meie eriliste olude tõttu pole nii kõrged ja saaksime avamisbilanssides ebaõiged arvud.

Lõpuks ei saa ka tähendamata jätta asjaolu, et juriidiliste isikute maksustamise viisid meil vananenud ja uuenduste kavad senini põrkasid vastu meie ebaõiged bilansse, s. o. otsekoheste maksualuste ebanormaalsuse vastu ja polnud võimalik ka ebamääraste põhikapitalide tõttu ühtki õiget maksunormi määrata. Samuti on väliskrediitide juures üheks mõõdupuuks ettevõtete põhikapitalid, mis senini ebamäärasel viisil olles takistavalt mõjusid vahekordade sobitamisel

välisilma rahaturgudega — neid kahte momenti ei tule arvestamata jätta käesoleva seaduse hindamisel.

Asjaomased on küsimustega ametiasutuste poole pööranud, kuidas ja mis teha, kas on võimalik 1926. a. äriraamatuid alustada jne. Vastus on siin — muidugi on see võimalik, sest Eesti marga ja väärt-kindla marga kursside võrdluse tõttu läheb kõik edasi endiselt ja raamatupidamine jätkub Eesti markades; raskused ja probleemid teki- vad alles järgnevatel aastatel raamatupidamises, kui marga kursis sün- nib kõikumisi, kuid nagu hiljem näeme, on võimalik ka raskustest üle saada.

Praegu tuleb 1925. äriaasta lõpubilanss eriliselt hindamise alla võtta seaduse nõuete kohaselt ja selle tulemused fikseeritud hindamise ja ümberarvamise protokollis peale peakoosoleku ja bilansside kont- rollkomisjoni kinnitamist äriraamatupidamise kohaselt arvestada ja sellega on kuld-avamisbilanss teostatud ning praeguse kursi juures ka raamatupidamine üle viidud väärtkindla marga alusele käesoleva sea- duse mõttes. Mitmeid on eksitanud kuldbilansi nimetus, kuna seadus nõuab ainult põhivarade ja -kapitalide üleviimist kulla alusele ja tegevuskapitali objektid, deebitorid ja kreditorid jäätakse aga endist viisi pabermarga alusele, samuti on kaubanduslise ehk muu ettevõtte juhusel ja põhivarade puudumise korral kuldbilansi nimetus küsitav. Muidugi on neil väidetel formaalne õigus, kuid eeldades, et ettevõtte inventuur on hinnaväärne ja meie mark püsib kindlalt, pole vaja kartuses hädaldada, seda enam, et lubatud rahareformi teostamine pole ka kaugel, mis sellekõlgseid seaduse defektid kõrvaldab.

Bilansside kinnitamise kohta peab tähendama, et naabririigis Lätis kulla alusele üleviimine kergesti sobis ja õõrumisi ei tekitanud, ainult Austrias osutus komisjon niivõrd bürokraatilisena, et ei leidnud võimalikuks ühtki esitatud bilanssi kinnitada, ja tema koosseisu tuli uuendada; loodetavasti saab meie komisjon, millest ju huvitatud ring- kondade esitajad liikmetena osa võtavad, asja lahedasti korraldama.

Seaduse § § 2—10 on käsitatud varade ja objektide ümberhinda- mise toiming, mis, nagu näitega seletasime, kahte viisi võimalik — esi- algse soetushinna ja amortisatsiooni kaudu, kui ka otsekoheste hinda- misega (§ § 4 ja 7). Eraldi on nimetatud § 5 olude tõttu alaväärtus- tatud esemete hindamine, siis väärt-paberite kursid (§ 8) ja õieti kustutatud nõudmised endise Vene vastu (§ 9).

Juhtnõõride lisa toob näitliku hindamise ja kapitali ümberarva- mise protokollis kava, millest on soovitatav kinni pidada, et kõik esitatud

andmed oleks vormi poolest sarnased ja kergesti arusaadavad, mis tööd märksa kergendab, silmaspidades meie üle 2500 asutuste hulka.

Kokkuvõetud aktiva ja passiva vahe moodustab ettevõtte puhasvara (§ 10) ja sellest põhikapitali (§ 11). Palju on ajakirjanduses tähendatud kapitalide kokkusulamisest ja tagavara ning erikapitalide kaotsiminekest, mis leiti mittedoovitavaks nähtuseks.

Rahaministri juhtnõõrid seletavad, et ettevõtte passivasse on võimalik jätta kõiki endiseid tagavara- ja erikapitale 1925. äriaasta lõpubilansi summades ja põhikapitali suuruse määramisel on ühistegelistel ja panga-asutustel ka sellest veel erandid tehtud, mis tingitud nende tegevuse erilikkusest.

Muidugi ripub uue amortisatsiooni-kapitali suurus hindamise tulemustest ära; kapitalide alalhoidmise mõttest kinni pidades on nüüd seletatud, et tema ei saa olla vähem kui enne. Samuti on kriitika alla võetud aktsia ehk osatähe nominaal-hinna alammäära fikseerimine Mk. 5000 peale, leides seda kõrge olevat. Peab tähendama, et alammäära asjus on jälgitud Lääne-Euroopa tingimusi ja iseenesest ei ole ju alammäär kõrge, võrdues 50 kroonile ehk 25 kuldrubla, kuna enne oli Venes aktsia alammäär 100 rubla. Muidugi on näiteks Inglismaal ka osatähti väiksema nominaalväärtusega, kuid meie olud pole veel jõudnud seal ajajooksul maksmapandud põhimõttelise soliiduse seisukohani.

Seaduse § 12 käsitab osatunnistusi, s. o. väike-aktsionäri kaitset, kes aktsiate kokkupaneku tõttu pole enam hääleõigusline, siin soovitades ettevõttele vahetalitust osatunnistuste omandamise ja edasimüügiga kas nende täienduseks kuni täie uue aktsiani ehk müügiga loomulikult peakoosoleku juhtnõõride järgi; seaduses tsiteeritud tähtajad näitavad selle ajutise iseloomu peale, mis tuleb likvideerida võimalikult peatselt.

Ka pole kõne all olev seadus mõeldud seadusandja poolt maksustamise seadusena, vaid ainult bilansside korraldajaks, tema § 14 näeb ette, et põhikapitali suurenduse puhul ümberhindamise tõttu, kõrgendatud osa ei tule kapitali maksu alla praeguse maksva 1% suuruses ja maksualusele jääb endine kapital. Nii siis pole karta maksudega koormamist ümberhindamise tagajärjel; seaduse § 21 ettenähtud kantseleimaks 3 marga suuruses iga aktsia pealt on mõeldud kui kulude tasu.

Loodetavasti on kartused asjata, et ettevõtted seda seadust kurjasti tarvitavad ja omi bilansse üles puhudes, varasid liig kõrgelt hindavad, sellega omi kapitale ülemäära vesistades.

Sellel korral ei saa puuduma aktsionäride peetumused ja ka raskused maksude ülekoormatuse näol, sest teatavasti seisame just aruandvate ettevõtete maksustamise reformi eel ja teadmata, kas mitte põhikapital ei saa üheks maksualuseks olema, seda silmaspidades, et ka ettevõtete tululikkus uute suurenenud kapitalide juures praeguste olude tõttu enam kui küsitavaks muutub, fiskus aga vaevalt äriühinguid maksustamisest vabastada võib.

Sama § 14 on tekitanud lahkarvamisi, missugused bilansid tulevad esitada maksude arvutamiseks ja seaduslikuks kuulutamiseks kas Eesti marga või väärtkindla marga kuld-bilanss? Juhtnõõrid seletavad, et otsekoheste maksude peavalitsuse iseäralise tulu ja ärimaksu komiteele tuleb esitada 1925. äriaasta eest lõpubilanss endisel kujul ja ümberarvatud avamisbilanss. On järgnevatel aastatel markade kursid võrdsed, on ka bilansid samad. Kursivõnkumiste juhustel peavad aga seaduse § 13 nimetatud põhivara ja kapitalide arved olema kokkukõlastatud kurssidega s. o. esinema valoriseeritud kujul.

Käsitatud hindamine ja bilansside korraldamine on seadusega mõeldud kiirelt läbiviidavaks ja seaduse § 16 ja 18 näevad ette kõrge trahvi — kuni 10.000 marka päevas — viivitajale, kes hindamise protokoll ja põhikirja muudatusi kontrollkomisjonile tähtajaks ei esita — millise asjaolu peale olgu tähelepanu juhitud; sellega on ka arvatud kontrollkomisjon ajutiseks asutuseks, kes loodetavasti aasta jooksul oma töödega lõpule saab.

Ühenduses kapitali summa muutmisega ja aktsiate uue nominalhinna määramisega, tuleb ka vastavalt parandada põhikirja, mille kinnitus peale kontrollkomisjoni peab ka olema kooskõlas põhikirjaga s. o. vastava ministeeriumi loa põhjal, muidu ei registreeri Rahukogu põhikirja muudatusi seaduse põhjal. Olgugi, et kontrollkomisjonis on kaub. ja tööstusministeeriumi esitaja, ei saa praeguse korra juures sellest formaliteedist üle, seni kui valitsus seda teisiti pole korraldanud.

Seaduse § 19 ei määra aktsiate tembeldamiseks ja vahetamiseks tähtpäeva, mis ka üleliigne, sest tegelik elu sunnib ettevõtteid seda ruttu toimetama, kuna ärioperatsioonid väärtpaberitega selgusetu väärtuse juures pole võimalikud.

Meelega olen jätnud seaduse § 13 käsitamise lõpuks, olgugi, et mõnelt poolt on tähendatud selles peituda kogu seaduse keskpunkt. Arvates, et meie marka suudetakse hoida stabiilsena, kui ei juhtu kataastroofe, on temal aga ainult teoreetiline tähtsus; igatahes on õige, et tema tarvitamisel raskusi võib tekkida jõe kättesaadud resultaat ainult teataval määral õige on.

Seadus nõuab, et senisest peale igasugu põhivarade ja kapitalide arved peetakse mõlemas valuutas, vastavalt arvestades toiminguid, — on mõlemad Eesti ja väärtkindlad margad võrdsed, ei sünni mingit raskust. Oletades aga kursi kõikumisi, tuleb aasta lõpul kokkukõlastada kursiga mõlemaid valuutasid ja kursivahed ehk nende lõputulemus üle kanda kahju ja kasu arvele. Kursi langemise juures tekivad siin fiktiivsed kasud, tõusu juures kahjud, mis tõelist olukorda ainult tumestavad, esimesed aga, sattudes maksustamise alla, vähendavad ettevõtte varandust. Niiviisi tekib mõlema bilansi vahel side ainult ettevõtte kestvate põhivarade ja kapitalide kaudu ja alljärgnev näide, taotledes näitlikka ärraamatute sissekandeid seletab, et kursi kõikumiste tagajärjel saadud nominaalkasu ehk — kahju osutub umbes tasakaalus, niiviisi minimaalselt mõjutades tõelist olukorda.

Seaduse § 13 õiget käsitust seletab järgnev näide, kusjuures tuleb lugeda põhimõtteks, et põhivara ja kapitalide arved peetakse valoriseeritud kujul.

Võtame ettevõtte 1. jaanuariks väärtkindla mk. 10 miljoni kapitaliga, mille vastu olemas hooned A ja B mõlemad 9 miljoni väärtk. mk. kursiga 100 väärtk. mk. = 100 Emk.

- 2) 1. veebruaril müüdi hoone A 9 miljoni Eesti marga eest, endiste muutmata kursside juures, edasi osteti 1. juulil hoone C -8.400.000.— Emk. eest kursiga 100 väärtk. mk. -120 marka.
- 3) Arvete lõpetamisel aasta lõpul oli väärtk. mk. kurss — 130 Emk.

Sissekanded on järgmised:

Deebet.				Põhivara arve.				Kreedit.						
1. jaan.				1. veebr.				31. det.						
	Väärtk.	Mrk.	Kurss	Emk.		Väärtk.	Mrk.	Kurss	Emk.		Väärtk.	Mrk.	Kurss	Emk.
Hoone A	9 000.000		100	9 000.000	Müüdud hoone A	9.000.000		100	9 000.000	Lõpubilansi hoone B	9.000.000		130	11.700.000
" B	9.000.000		100	9.000.000	" C	7.000.000		130	9.100.000					
1. juul.														
Ostetud hooned	7.000.000		120	8.400.000										
31. det.														
Kursi vabe. Ülekanne kursivahedele ja sealt kasu ja kahju arvele				3.400.000										
	25 000.000			29.800.000		25.000.000			29.800.000					

Deebet.

Põhikapitali arve.

Kreedit.

31. detš.		1. jaan. . . .	10.000.000	100	10.000.000
Lõpubilanss .	10.000.000	130	13.000.000		
		31. detš.			
		Kursi vahe			
		ülekanne			
		kahjude ja			
		kasude ar-			
		vele	—	—	3.000.000
	10.000.000	—	13.000.000		
				10.000.000	— 13.000.000

Järjelikult esinevad kuldbilansis ettevõtte hooned väärtk. mk. 16 miljoni, kursiga 130 = Emk. 20.800.000 ja vastasel poolel põhikapitali väärtk. mk. 10 miljoni sama kursiga 13 miljoni marka.

Saaduste standardiseerimine kui tööstus- edu paratamata tagajärg.

Ins. J. Podsolov.

I.

Saaduste standardiseerimise mõiste.

Ei ole mingit kahtlust, et ajaloos enneolemata majandusline kriis käesoleva aastasaja kahekümnendatel aastatel tõi kaasa mõnesugused tähelepanuväärt nähtused inimeste majanduslise tegevuse alal. Majanduslise tegevuse allikaks on loomistungid, mis pesitsevad igas inimeses ja mis eriti nähtavale tulevad teatud ajajärgudel.

Käesoleval ajal oleme tunnistajaks loomistungide tekkimisele, mis väljenduvad tööstussaaduste standardiseerimise alal. Allpool näeme, et see uus vool, teadagi alles väga algelisel kujul, on ilmsiks tulnud kõigis mais, millel maailma majanduses tähtsus.

Standardiseerimise tung tekib tarbest saata turule tööstussaaduseid mitte nii ülimaldaselt mitmekesisest vormides ja paljukujulistest mõõtu- des ning omadustes, nagu see on viisiks praegu. Väga paljudel juhtumistel ei õigustata niisugust mõõtude ja omaduste mitmekesisust ei tehnilised ega majanduslised nõuded.

Isenesest tekitavad standardiseerimise ideed, nagu üldse iga- sugused uued ideed, vastuväiteid katsete juures neid tegelikult elus tarvitada. Ja just ühele osale nendest vastuväidetest tuleb pöörata erilist tähelepanu. Asi seisab selles, et vaba loomisvaimule on vastik iga-

sugune piiramine. Igasuguse loova tegevuse juures on meil alati ühel pool reguleeriv mõistus, mis püüab ühendusse seada igasuguste uute kujude ilmumist juba olemasolevate kujudega, teiselt poolt ei taha aga loov fantaasia teada mingisuguseid kitsendusi. Vastuväiteid standardiseerimise suhtes tehakse mõnikord just inimeste poolt, kellede põleb õige loomistuluke. Ei või olla nende arvates tööstussaaduste normeerimist neil aladel, kus veel on vabadus uute väärtuste loomisel tööstuse tehnika suhtes. Niisuguste oponentide arvates võib standardiseerimine alata ainult siis, kui loomiseks enam ruumi ei ole.

Seile, võib olla, kõige tugevama argumendi vastu võib üles seada põhjendatud vastulause selles mõttes, et kui üksikute lihtsamate produktide normeerimise teel peakski teatud määral kitsenduma masinaelementide uute kujude loomisvõimalus, selle eest tekiks võimalus laiemaks produktiivseks tegevuseks tervete tööstusproduktide kombinatsioonide alal, millede vastu juba rahvamajandus tähtsal määral huvi tunneb.

Kõigepealt tuleb võtta arvesse, et standardiseerimine ei ole mõnesuguste suuruste omavoliline väljavalik. See ei ole ka mitte omavoliline saaduste mõõtude ja omaduste valik, milliste suhtes omavahel on kokku leppinud teatud vabrikantide grupid või isegi valmistajad ja tarvitajad. Näituseks olid enne sõda Venemaal mõnedes elektrotehnika tehastes kindlaks määratud ühesugused suurused nende poolt valmistatavate produktide näit. masinate jaoks. Muidugi ei ole see produktide normeerimise fundemärk. Kõigepealt, välja minnes detailidest, ei ole see standardiseerimine sellepärast, et kui uurida niisuguste masinate üksikuid detaile, siis võib tulla otsusele, et need üksikud detailid ei ole otstarbekohased, neil on juhusline suurus jne. Teiselt poolt ei ole see standardiseerimine sellepärast, et niisuguse kokkuleppe juures mõnede elektrotehnika tehaste vahel ei kaalutud igakülgset rahvamajanduse huvisid.

Meie väga paljuid äpardusi tööstuse alal viimasel ajal võib seletada majanduslise edu seaduste ignoreerimisega. Meil on kõige vähem mõttes süüdistada selles insenerisid samuti nagu oleks ebaõige süüdistada finantsiste selles, et nad võimaldasid raha inflatsiooni ega selgitanud laiadele rahvamassidele seda, et raha inflatsioon ei tähenda midagi muud kui samade rahvamasside jõukuse vähenemist. Kuid nähtavasti on finantsid kriitikale kättesaadavamad ja, võib olla, selle tõttu on kergem nende juures parandada vigu kui tööstuse juures. Võrreldes lihtsalt vaadeldavaid majanduslisi nähtuseid meil teiste maade omadega, märkame mõnesugust ühtlust ajaloolises või

lihtsalt kronoloogilises liikumises finantside alal ja erakorralist maha-jäämist vabrikutööstuse täiendamise suhtes.

Ainult tehnilise täielikkuse nõue oli kõige kaaluvamaks argu-mendiks ülemineku ajal kodutööstuse juurest vabrikutööstuse juure. Selle asemele kerkib nüüd uus ülesanne, nimelt, mitte enam üksiku majapidamise, vaid kogu rahvamajanduse seisukohalt vaadatuna.

II

Standardiseerimise küsimus üksikutes maades.

1901. a. asutati Inglismaal British Engineering Standards Association (BESA). Selle ühenduse ülesandeks oli luua kindlaid juhtmää-ruseid kaupade omaduse suhtes (spetsifikatsioon), milliseid võiks võtta aluseks mitmesuguste tehniliste hankelepingute puhul. See komisjon standardiseeris kõigepealt materjalide omadust. Mootude standardiseerimise suhtes töötas komisjon välja kõigepealt vasta-vad standardid kruvide, rõõbaste, torude, flantside ja profiil-raua jaoks. Hiljem hakati välja töötama standardisid elektrotehnika tööstuse jaoks ja väikeste mootorite jaoks, milliseid tarvitatakse veo alal.

Umbes 1917. aasta ümber tekib tugev liikumine standardiseeri-mise kasuks Saksamaal, Ameerikas, Helveetsias, Prantsusmaal ja Hollandis.

Saksamaal asutatakse 1917. aastal Normenausschuss der Deut-schen Industrie (NDI), mis lühikese aja jooksul jõuab puudutada paljuid tööstuslike tegevuse alasid. See komisjon töötab välja oma standardid ja avaldab neid teatud vormis eri lehtedel. Läänud aasta lõpuks ilmus komisjoni tööna 794-as leht. Standardiseeritud on mitmesugused masina detailide alad, ehitustöö alad, nagu ehitused rauast jne. Eriti on tähelepanu juhitud nõndanimetatud politsei sund-määruste peale ehituste juures ja selles suunas on töö viidud pea-aegu lõpuni. Eriti huvitavad on standardid, mis on loodud instru-mentide jaoks, nagu üksikud freesid, samuti treipingi spindlid. Välja-töötatud on normid mitmesuguste tehniliste mõõtmisviiside kohta instrumentide juures, milliseid tarvitatakse masinatööstuses. Ligikaudu lõpetatud on tööd torude, manomeetrite, termomeetrite, kraanide alal auru- sisseseadete ja gaasitorude jaoks. Peaaegu valmis on standardid autogeenilise keetmisriistade jaoks. Alatud on tööd raua ja terase alal. Välja töötatud on standardid metallide jaoks nagu vask, vase segud, alumiinium, nikkel, tina jootmise jaoks, valge metall laagrite jaoks. Kavatakse lähemal ajal välja anda 22 lehte standardid pool-produktide jaoks üldnimetatud metallidest. Lähemal ajal on oodata

standardite ilmumist ärikirja formaadi jaoks ja peaaegu juba vastuvõetud on otsus tehniliste ajakirjade formaadi kohta, millimeetrites 210×297. Ameerika American Engineering Standards Committee (AESC), mis asutati 1918. aastal, normeerib peaaesjalikult kõige enne materjale. Siin on sihiks kõigepealt luua niisuguseid sundmääruseid, mis võiksid olla aluseks igasugustele tehnilistele hankelepingutele. Nimelt olid olemas Ameerikas juba ammu enne üldtähendatud komisjoni asutamist üksikud organisatsioonid, mis töötasid normeerimise alal, et luua üldiseid aluseid riigi- ja kõigi teiste hankelepingute jaoks. Viimasel ajal aga asutati üldnimetatud komisjon, mis peab ühendama üksikute organisatsioonide tegevust. Tähtis on, et niisuguse keskkomisjoni ülesandeks on ka võimaluste otsimine ühiseks tööks väljamaa asutustega, mis töötavad samal alal.

Valitsuse poolt ellukutsutud komisjonidest võiks nimetada Prantsuse Commission Permanente de Standardisation (CPS). See allub kaubandusministeeriumile, kes määrab esimehe ja sekretärid. Komisjonil on kasutada ainult riigikassa summad. Ülesanne on siin mõeldud väga laialises mõttes. Väljatöötatavad standardid avaldab ministeerium ja jätab need siis kolme kuu jooksul avaliku arvamisele läbiarutamiseks. Vastulaused lähevad läbitöötamiseks komisjoni, kuid ministril on õigus lõpulikult kinnitada standardid ka ilma teistkordse avaldamiseta. Juba on ilmunud või välja töötatud standardid materjalide omaduste alal, poolproduktide jaoks rauast ja teistest metallidest, elektrotehnika, keraamika ja laevachituse alal.

Vastandina Inglismaale, Ameerikale ja Prantsusmaale, pööravad Helveetsia ja Holland, nagu Saksa komisjoni, küllalt tähelepanu mõtude standardiseerimisele, mitte ainult kauba omadustele. Iseäranis viimasel ajal on märgata püüdu ühiseks tööks Saksa ja Helveetsia komisjoni vahel, mis selgub kas või ilmunud standarditest torude jaoks. Tähelepanu väärrib asjaolu, et Hollandi kesk-normeerimisbüroo on normeerinud ka rõõbaste ja sordiraua mõõdud, olgugi, et Hollandis ei ole rautatööstust.

1919. aastal asutati Association Belge de Standardisation (ABS), mis senini on välja töötanud 20 lõpulikku standardilehte.

Canadian Engineering Standards Association (CESA) tööd standardiseerimise alal on viinud 16 standardileheni ja need puudutavad peaaesjalikult ehitustöid ja elektrotehnikat, osalt ka masinaehitust.

1920. aastal asutati Austrias Österreichischer Normenausschuss für Industrie und Gewerbe (ÖNIG). Nagu võis oodata, liitub see komisjon oma töödes täielikult Saksa omaga.

Samal aastal asutati Ungaris Magyar Ipari Szabvanyosito Bizottsag (MISZ), kes püüab omi standardisid välja töötada nii, et neid kõige kergem oleks kooskõlastada rahvusvaheliste normidega tulevikus, kuivõrd seda muidugi lubavad üksikud rahvuslised maa huvid.

Austraalias on samuti alustatud normeermistööd, kusjuures neil on kokkupuutumispunktid Inglise omadega.

Itaalias algasid need tööd 1921. aastal ja edenevad visalt, sest senini on välja töötatud ainult 6 lõpulikku lehte, mis normeervad tehniliste joonestuste mõõtusid ja kruvide lõikeid.

Samal aastal asutati Jaapanis Japanese Engineering Standards Committee (JESC). Selle tööd said osalt hävitatud maavärisemise läbi. Ainult hiljuti ilmusid lõpulikult kujul materjalide proovide mõõdud rauast, traadi mõõdud.

Erilist huvi pakub, mis on tehtud seni meie naabrimaadades ja mõnedes muudes väikestes Euroopa riikides. Algame viimastest.

Svenska Industriens Standardiserings Commission (SIS) Rootsis asutati 1922. aastal ja koosneb esitajatest riigiasutuste poolt, milliseid standardiseerimine eriti puudutab, ja esitajatest tööstuse-, tehnika- ja majandusorganisatsioonide poolt. Komisjoni liikmed valitakse kolme aasta peale, esimehe määrab kuningas. Senini on välja töötatud mõnesugused hankelepingu tingimused ja umbes 70 lehte, mis puutuvad peamiselt kruvidesse, mutritesse jne.

Niihästi Rootsi komisjonil kui Norra Norges Industrieforbunds Standardiserings Conzor'il (NLS), mis asutati 1923. aastal, olid juba eelkäijad — era katsed saaduseid standardiseerida asjast huvitatud tööstuslike ringkondade poolt. Oma koosseisu ja alustatud tööde tagajärgede poolest kaldub see komisjon Rootsi poole.

Daanis tehakse selle tööga alles algust, kuigi seal on olemas Dansk Ingeniørforening Standardiseringsudralget (DIS); see komisjon ei ole veel oma esialgseid töid lõpetanud. Daanis harutati kaua küsimust, kas ühineda nendes töödes mingisuguse teise maaga. Oli isegi idee asutada Skandinaavia komisjoni. Kuid pärast seda, kui olid tehtud esimesed sammud praktiliste standardiseerimistööde alal, kadusid kahtlused ja tööd jätkati kõigepealt oma rahvamajanduse huvide piirkonnas.

Poolas asutati standardiseerimiskomisjon valitsuse korraldusega 1924. aastal. Komisjoni töö tagajärgedest on sellepärast veel vähe kuulda.

Meie naabritelt on standardiseerimistööde kohta kuulda senini Venemaalt ja Soomest.

Venemaal alustati seda tööd 1923. aastal, teadagi valitsuse initsiatiivil. Siin hakati standardiseerima kõigepealt mõõdu- ja kaalu-üksuseid. Muuseas ei paku Vene komisjon sellelt seisukohalt, kuidas meie küsimust käsitame, meie jaoks huvi, sest temas ei ole esitatud tööstuse huvid tööstuse enda seisukohalt.

Ja lõpuks on Soomes normeerimiskomisjon alles veel väga hiljuti tööle asunud ja temast on seni veel vara midagi öelda.

Nagu näha, on väga paljudes maades standardiseerimisega algust tehtud, paljudes maades ei ole seda tööd veel alustatud. Väikestel riikidel vähem edenenud tööstusega on esialgu kiusatus kasutada töötagajärgi, mis saavutatud juba teistes riikides. Kuid standardiseerimisel võib ainult siis edu olla teatud rahvamajanduse piirides; kui standardite määramisel selle majanduse huvisid silmas peeti. Seda arvesse võtta on äärmiselt raske. Viga, mis selles suhtes on tehtud, võib kutsuda esile kõige halvema käesoleval juhtumisel – väljatöötatud standardite ignoreerimise praktika poolt ja standardiseerimistööde matmise teadmatuse ja ebapopulaarsuse pimedusse.

Ometi on siin tegemist kogu rahvamajanduse huvidega. Räägime nüüd meie Eesti majanduse seisukohalt. Kõigil on teada, kuidas mõned tööstusringkonnad kardavad siseturul Läti konkurentsi, iseäranis Riia ettevõtete poolt. Ja see on – sõja läbi kahtlemata palju kannatada saanud majandusliste olude juures Riias. Teada on samuti, et paljudel meie ettevõtetel on põhjust karta Saksa firmade konkurentsi.

Artikli autoril oli juhus näha neil päivil siia jõudnud värsket kataloogi ühe Saksa firma kaupade jaoks. See on nõndanimetatud väljaanne ekspordi jaoks, mis trükitakse neljas Euroopa keeles. Kaubad on masina osad, milliseid kõige rohkem tarvitatakse igapäevases praktikas. Need kaubad on küllalt lihtsad ja neid valmistavad meie mehaanika tehased: Tallinnas kaks-kolm ettevõtet, Tartus viis, Pärnus üks, Paines üks, Narvas üks või kaks, Viljandis üks. Ettevõtetes moodustab nende produktide valmistamine tähtsa osa kogu läbikäigust üldse. Nende produktide müük väljamaalt meile ei ole sugugi organiseeritud ja puudub täiesti.

Nii siis, meie ees seisab suurepärast väljaantud kataloog masina osade jaoks, mis valmistatud sakslaste poolt väljatöötatud standardite järel. Jga üksikasi on kaalutud ja läbimõeldud, iga detail on otstarbekohane ja sealjuures võib tema eest määrata kindlat hinda. Produkti hind on selle produkti väljatöötamisviisi funktsioon. Kui produktis eneses ei ole midagi üleliigset, juhuslist, mittetarvilikku, siis on ka tema hind kõige odavam võrreldes teiste produktidega. Vististi nii on

lugu kaupadega, milliseid nüüd, täiesti kooskõlas normidega, on hakanud valmistama nähtavasti eeskujulikult sisseseatud Saksa tehas. Kas käesoleval juhusel ei ähvarda hädaoht meie ülalnimetatud tööstusi?

Elu läheb oma rada. Ka meil tehakse standardiseerimise suhtes ilma seda sõna nimetamata ühed ja teised korraldused. Lugesime hiljuti, et ühe valitsuse initsiatiivil kokkukutsutava nõupidamise päevakorda oli võetud punkt telliskivide normeerimise kohta. Võib olla on juba paljugi tehtud, sellele tehtule ei ole ainult antud standardi kuju.

Seda viimast on aga tarvis. Õieti on ka meil tarvis alustada standardiseerimistöid, sest peale kõige selle mis öeldud, on standardiseerimine tööstuse lihtsustamine, turu hõlbustamine. Ja seda viimast on meile tarvis, võib olla rohkem kui teistele.

Läti majanduselu aastal 1925.

Albert Zalts.

Ei ole kunagi eitatud vastastikust mõju mingisuguse maa poliitikal ja selle majandusel üksteise peale. Harilikult tõendatakse, et hea majandusline seisukord võimaldab teha head poliitikat. Kuid ümberpöörduvalt ei saa salata ka seda, et teatud juhustel jätab poliitika sügava mulje ka majanduse peale.

Rääkides möödunud majandusaastast Lätis, tuleb kõigepealt alla kriipsutada poliitika ebasoodsat mõju majanduse peale. Seimi ümbervalimised oktoobris osutuvad selleks suureks sündmuseks, mis jätab sügava jälje kogu Läti majanduselu peale. Kõigepealt jätsid need ümbervalimised maa pikaks ajaks ilma vastutava valitsuseta. Pärast pikki läbirääkimisi läks alles jõulu eel korda moodustada Ulmanis'e kabineti. Teadagi töötas vana valitsus, kes kohe pärast valimisi tagasi astus, kõik need poolteist kuud ainult päevast päeva, ilma et tal tahtmist oleks olnud lahendada neid raskeid majanduslisi probleeme, mis viimane aeg oli veeretanud teele. Teiseks mõjusid kaasa seimi ümbervalimised jällegi ajutiselt selleks, et kasvatada kergemeelseid vaateid majandusliste küsimuste juures. Valimiste kihutustöö edendas seda lubaduste poliitikat, mis ei tunne sidet lubaduste ja täitmisvõimaluste vahel. Niimoodi ei aidanud poliitilised faktorid möödunud aastal Lätis kuidagi viisi kaasa majandusliste probleemide lahendamisele.

Asudes Läti majanduselu üldisele hindamisele 1925. aasta kestel, algame kõigepealt väliskaubandusest. Väliskaubanduses avaldub kõige selgemini iga maa iseloom ja ühtlasi annab ta võimalust võrrelda maa seisukorda käesoleval momendil mingisuguse ajajärguga eelmistest aas-

Kaupade grupid

	Väljavedu (1000 lätides)		rohkem + ehk vähem - kui 1924 a.	Sissevedu (1000 lätides)		rohkem + ehk vähem - kui 1924 a.
	1925 a.	1924 a.		1925 a.	1924 a.	
A. Tooresained ja poolvalmiskaubad.						
1. Tekstiiltootuse tarbed	31 086,6	29 031,3	+ 3 055,3	7 449,8	8 503,9	- 1 054,1
2. Metallitööstuse	830,9	713,1	+ 117,8	7 274,7	5 959,4	+ 1 679,5
3. Metsamaterjalid	37 859,8	44 383,8	- 6 524,0	707,3	593,3	+ 114,0
4. Paberitööstuse tarbed	7,6	170,6	- 163,0	759,6	318,3	+ 441,3
5. Mineralit ja mineraloide	198,7	107,9	+ 90,8	2 665,4	2 348,9	+ 316,5
6. Taimerijgi saadused	3 052,3	1 968,6	+ 1 083,7	5 987,9	4 151,4	+ 1 836,5
7. Loomariigi	7 142,8	7 107,5	+ 35,3	12 772,6	8 495,5	+ 4 277,1
8. Keemia ja farmaatsiaained	4,5	10,4	- 5,9	2 187,9	1 014,1	+ 1 173,8
9. Muud tooresained ja poolvalms kaubad	252,5	169,5	+ 83,0	7 887,7	10 634,4	- 2 746,7
Kokku A.	80 435,8	83 562,8	- 3 127,0	47 693,5	41 655,3	+ 6 038,3
B. Tööstussaadused.						
1. Tekstiiltootus	2 510,6	530,2	+ 1 980,4	38 638,4	32 932,1	+ 5 706,3
2. Metallitööstus	3 076,3	4 889,3	- 1 813,0	22 193,1	20 679,8	+ 1 518,5
3. Puittootus	486,8	195,1	+ 291,7	401,1	317,0	+ 84,1
4. Paberitööstus	4 215,8	2 604,4	+ 1 611,4	2 259,8	1 789,9	+ 450,4
5. Mineralit ja mineraloide	269,6	278,8	- 9,2	2 047,2	1 532,9	+ 514,3
6. Taimerijgi saadused	25,4	0,9	+ 24,5	101,6	64,8	+ 36,8
7. Loomariigi	98,4	215,9	- 117,5	338,8	305,1	+ 33,7
8. Keemia- ja farmaatsiaained	6 389,7	4 033,7	+ 2 356,0	18 761,6	14 673,6	+ 4 088,0
9. Muud tööstussaadused	295,6	191,4	+ 104,2	11 653,8	8 912,5	+ 2 741,3
Kokku B.	17 368,3	12 939,6	+ 4 428,7	96 370,4	81 197,2	+ 15 173,2
C. Toidained, joogid jne.						
D. Loomad	28 927,6	11 747,3	+ 17 180,3	60 097,4	53 382,7	+ 6 714,7
E. Metallid ja kalliskivid	469,1	674,3	- 205,2	3 195,8	4 702,6	- 1 506,8
	586,4	2 380,1	- 1 793,7	527,3	6 882,1	- 6 354,8
Kokku A. B. C. D. E.	127 787,2	111 304,1	+ 16 483,1	207 884,4	187 820,0	+ 20 064,4

tatest, mis omakorda tarvilik, et kindlaks teha, kas meil tegemist on üldise edu või tagasiminekuga. Toome alamal statistilised andmed Läti väliskaubanduse kohta 1925. aasta üheksa kuu jooksul, kõrva-seades neid 1924. aasta andmetega sama 9 kuu kestel: (v. tab. lhk. 76.)

Nagu näeme, näitavad väliskaubanduse andmed 9 kuu jooksul kauba läbikäigu tõusu. Rõõmustava väljaveo kasvamise kõrval tervelt 16,5 miljoni lati võrra, kasvas aga ka sissevedu veel suurema summa võrra — 20 milj. latti. Lõpuresultaat on siin kaubabilansi passiivsuse suurenemine: kui 1924. aasta üheksa kuu jooksul oli kaubabilansi passiivsus 76,5 milj. latti, siis tõusis see summa 1925. aastal 80,1 milj. lati peale. Ühe sõnaga, passiivsuse juurekasv on 3,6 miljoni latti.

Võrreldes välja- ja sissevedu 1925. ja 1924. aastal, näeme kõigepealt grupp A (tooresained ja poolvalmis kaubad) väljaveo vähenemist ja teiseks grupp B (tööstus-saadused) väljaveo suurenemist. Tooresainete väljavedu vähenes 3.127,0 tuhande lati võrra, tööstus-saaduste väljavedu aga suurenes 4.428,7 tuhande lati võrra.

Iseenesest on niisugune tööstus-saaduste väljaveo kasvamine ja tooresainete väljaveo kahanemine väga rõõmustav nähtus. See on tunnistus sellest, et tooresainete ümbertöötamine kodumaal edeneb, et tööstus on teinud sammu edasi. Kuid käesoleval juhtumisel laseb ennast tooresainete väljaveo vähenemine seletada ka teiste asjaoludega. Nagu näeme ülaltoodud tabelist, tuleb seletada tooresainete väljaveo vähenemist peamiselt metsamaterjalide vähenemisega (6.524,0 tuhande lati võrra). Igatahes ei tähenda see, et toores mets oleks välja läinud ümbertöötatud materjali näol. Ei, seda tuleb seletada puuturu halva seisukorraga läinud aastal. Maailmaturu hindade konjunktuur ja teised asjaolud hoidsid kogu läinud aasta kestel metsaäri väljaveo vähendamise hirmu all. Selle fakti illustreerimiseks toome veel järgmised andmed: metsamaterjalide eksport Lätist läheb rõhuvas enamuses Inglismaale. Suur-Britannia statistika toob kalendriaasta 11 kuu jooksul järgmised hulgad Lätist sisseveetud metsamaterjale (naelsterlingites):

1923 aastal	1.831.100
1924 „	2.065.182
1925 „	1.600.923

Nagu siit selgub, jääb 1925. aasta väljavedu 1924. ja 1923. aasta omast kaugelt maha.

Samas A grupis torkab silma tekstiiltööstuse tooresainete väljaveo kasvamine, teiste sõnadega — lina

väljaveo suurenemine. Jällegi näitab Suur-Britannia statistika, et 11 kuu jooksul veeti Lätist sisse lina (naelsterlingites):

1923 aastal	783.335
1924 "	760.283
1925 "	961.370

Nagu näeme, on lina väljavedu tõesti kasvanud. Kuid koguni ise küsimus on see, kuivõrd see väljaveo kasvamine on normaalne. Meie teame, et hoolimata linaturu halvast seisukorrast on Läti valitsus juba kõik 1925 aasta lina ära müünud. Oodatav hindade tõusmine veebruaris 1926 tähendab niimoodi ainult kahju tagavarade liig kiire müügi juures.

Rahvamajanduse seisukorra otsekoheseks paranemiseks peab küll lugema väljaveo suurenemist grupp C juures (toiduained, joogid jne.). Sellesse gruppi kuulub piimasaaduste väljavedu. Sest saadik kui selgus, et Läti maapidamine ei tohi rajada oma tulevikku ainult viljakasvatusele ja et ühtaegu tuleb panna rakkesse kõik jõud, et edendada piimaasjandust, on piimasaaduste väljavedu kiiresti märke läinud. Või müügist saadud summad on viimase kahe aasta jooksul alatasa kasvanud ja on omanud tähtsa koha Läti kaubabilansi aktivas. See või väljaveo kasvamine karakteriseerib iseenesest väga hästi piimaasjanduse edenemist Lätis ja sellepärast toome alamal andmed väljaveetud või hulga ja saadud summade kohta üksikute kuude kaupa 10 kuu jooksul kahel viimasel aastal:

	Hulk		Summa	
	(1000 klg.)		(1000 lattides)	
	1924	1925	1924	1925
jaanuar	67,8	287,5	276,2	1.183,3
veebruar	106,7	257,5	428,4	1.179,4
märts	152,1	486,4	569,1	2.294,5
aprill	167,1	237,7	540,1	864,3
mai	195,9	565,4	594,9	2.114,8
juuni	346,7	787,8	1.107,9	3.059,3
juuli	581,3	833,9	2.024,1	3.327,6
august	519,1	905,4	1.900,3	4.020,2
september	434,8	986,4	1.761,7	4.387,8
oktoober	348,5	751,8	1.545,9	3.586,0

Eelseisvatest numbriridadest näeme, et või müügist saadud summad jätsid 1925. aastal 1924. aasta omad kaugele maha. See asjaolu annab tunnistust tähtsast osast, missugust hakkab etendama karjapidamine Läti rahvamajanduses.

Kahe kõrvutiseisva aasta võrdlemine andis niimoodi meile võimaluse selgitada Läti majapidamise iseäraldusi 1925. aastal võrreldes 1924. aastaga. Sellele täienduseks toome veel väliskaubanduse tabeli 1925. aasta oktoobrikuu kohta, et võrrelda sissevedu väljaveoga:

Kaupade grupid	Sissevedu (1000 latfides)	Väljavedu (1000 latfides)	Välja veetud rohkem + ehk vähem —
A. Tooresained ja poolvalmiskaubad.			
1. Tekstiilitööstuse tarbed	1.140,8	1.296,9	+ 156,1
2. Metallitööstuse "	785,2	51,3	— 731,9
3. Metsamaterjalid	109,6	3.532,6	+ 3.423,0
4. Paberitööstuse tarbed	82,6	—	82,6
5. Mineraalid ja mineraalõlid	276,8	45,3	— 231,5
6. Taimeriigi saadused	2.545,9	3.332,6	+ 788,7
7. Loomariigi "	1.627,6	773,1	— 854,5
8. Keemia ja farmaatsiaained	157,9	1,4	— 156,5
9. Muud tooresained ja poolvalmis kaubad .	1.227,2	14,6	— 1.212,6
Kokku A.	7.949,7	9.047,8	+ 1.098,1
B. Tööstussaadused.			
1. Tekstiilitööstus	6.054,3	510,0	— 5.524,3
2. Metallitööstus	2.829,9	396,8	— 2.433,1
3. Puutööstus	29,5	71,1	+ 41,6
4. Paberitööstus	263,7	946,2	+ 682,5
5. Mineraalfooted	256,2	57,3	— 198,9
6. Taimeriigi saadused	6,6	1,9	— 4,7
7. Loomariigi "	45,2	5,1	— 40,1
8. Keemia- ja farmaatsiaained	2.011,9	979,9	— 1.032,0
9. Muud tööstussaadused	1.892,9	49,4	— 1.843,5
Kokku B.	13.370,0	3.017,7	— 10.352,5
C. Toiduained, joogid jne.	6.780,2	4.631,4	— 2.148,8
D. Loomad	298,3	20,0	— 278,3
E. Metallid ja kalliskivid	72,7	40,1	— 32,6
Kokku A. B. C. D. E.	28.471,5	16.757,6	— 11.713,9

Väliskaubanduse tabeli analüüs 1925. a. oktoobrikuu kohta annab võimaluse teha otsuseid Läti kaubabilansi üle üldiselt. Kõigepealt torkab silma kaubabilansi passiivsus, mille all Läti kogu aeg kannatab. Mis puutub aktiivsetesse rühmadesse, siis on neid tabelis ainult 3 ja nimelt metsa, lina ja paberitööstuse. Neisse rühmadesse on kontsentreeritud kõik väljaveo artiklid üldse ja need on ka ainukesed tulutoovad rühmad.

Mis puutub kaubabilansi passiivsusse, siis on majanduslised ring-

konnad selles suhtes viimasel ajal väga rahutuks läinud. Valitsusasutuste esitajate ametlikel istangutel, majanduslistes organisatsioonides jne., igalpool räägitakse tarvidusest parandada kaubabilanssi. Pääsenteed nähakse siin peaasjalikult väljamaa kaupade sisseveo piiramises. Ühes järgnevas artiklis peatume nende ootuste juures, mis elutsevad, majanduslistes ringkondades ühenduses eelseisva tollitariifide kõrgendamisega mõnede sisseveo artiklite alal. Senini võis veel märgata mõnesuguseid lahkuminekuid tööstusringkondade ja põllumajanduse esitajate vahel. Kuid kõige viimasel ajal sai asi koguni teise pöörde: puutub silma midagi sarnast seitsmekümnendate aastate sündmustele Saksa maal. Selleks, et läbi viia üldist sisseveotollide kõrgendust mõnesuguste tööstussaaduste ja põllumajanduse kaupade peale, hakkavad tööstuse ja põllumajanduse esitajad üksteise huvisid kaitsma. Nii võis näituseks kõige viimasel ajal märgata väga iseloomulikku nähtust ja nimelt. et tööstusliste organisatsioonide koosolekutel tehti otsuseid tariifi tõstmise asjus rukki, nisu j. m. peale. Selles võitluses kõrgendatud tariifi heaks on kaupmeestel natuke omapärane seisukord.

Arutustes kaubabilansi passiivsuse ärakaotamise vajaduse kohta nimetatakse kui head eeskuju harilikult Eestit. Neil päivil tuli tagasi Eestist silmapaistev rahaministeeriumi tegelane Katzens, kes kinnitab ajakirjanikkudele, et Eestis ei ole sugugi näha neid üleliigseid uhkussasju, missuguseid nii suurel arvul veab sisse Läti.

Ühe sõnaga, kokkuhoidmise laene veereb uuesti üle terve Läti. Päevakorral on riigiametnikkude arvu vähendamise küsimus. Siin ilmus uuesti päevakorrale endine rahaminister Ringold Kalning, kes hakkas rääkima muinasjutulistest summadest väljaminekute eelarves riigiametnikkude palkade peale. Tema pani ette asutada erilist komisjoni ametnikkude arvu vähendamise jaoks nõudmisega, et sellele komisjonile antaks erakorralised volitused. Eelseisva 1926/27 aasta eelarve arutuse juures saab arvatavasti ka kokkutõmbamise küsimus otsustatud.

Ikka enam ja enam hakatakse rääkima välislaenu tarvidusest. Juba tullakse igalpool otsusele, et maa produktiivsete jõudude kasvuks on välislaen tingimata tarvilik.

Ei saa rääkida kriisist, sest seda ei ole. Ometi kannatab Läti majanduselu juba mõnda aega teatud raskuste all. Põhjuseks sellele on eelmise aasta üldine majandusline olukord, nagu meie seda eelpool kirjeldasime. Kuid mis kõige rõõmustavam – kõik need raskused ei tekita absoluut mingit paanikat, vaid ainult kasvatavad teadmist, et tarvis on energiliselt võidelda riigi majanduslise seisukorra parandamise eest. Ja võib loota tagajärgi, sest pärast valimisi kadusid ka poliitilised faktorid, mis ennem halvavalt mõjusid majandusliste probleemide lahendamise peale.

Emissiooni sesooniline liikumine Eestis.

N. Kõstner.

Raha liikumise sesoonilikkus tuleb Eestis kui põllumajanduslikus riigis hoopis teisel kujul avalikuks kui tööstusmaadel. Ingliseaast näiteks on liikveloleva raha hulk harilikult oma haripunktis jaanuari algul, kus suur osa mitmesuguseid dividende ja protsenta makstakse. Sedamööda, kuidas tulumaksu makstakse, mis aasta esimese veerandi sees tasuta tuleb, langeb emissioon kiirelt, et veerandaasta lõpuks uuesti tõusta. Uus tõus järgneb poolaasta vahetusel, samuti ka kolmanda veerandaasta lõpul.

Ühisriikides kasvab emissioon harilikult aasta algusest kuni aasta lõpuni teatava järjekindlusega, et siis jaanuarikuu jooksul kiirelt langeda. See on nähtavasti ühenduses muuseas sealse põllusaagi realiseerimisega. Enam-vähem paralleelne on meie emissiooni kõikumine emissiooni kõikumisega Soomes, kus see harilikult oma haripunktile jõuab märtsikuuks et märtsist kuni jaanuarini vähehaaval langeda. Soomes oleneb see metsatööstuse sesoonist, nagu kogu Soome rahvamajandus esimeses järgus metsasaadustest ja nende realiseerimisest ära oleneb. Meil ei ole seisukord mitte nii lihtne. Peale metsatööde ja metsa väljaveo, mis suuremal määral sularaha tarvitavad, langeb talvekuude peale ka linade realiseerimine, mis samuti suuri summe rahamärke maale viib. Selle järele, kuidas ilmad metsatöödega algust lubavad teha ja kuidas lumetee linade realiseerimist võimaldab, algab meil emissiooni kasvamine varem ehk hiljem talvekuudel ja kestab kuni kevadeni. Suve jooksul koguneb raha keskpanka tagasi, et sügisel oma ringvoolu uuesti alata.

Peale sesooniliste liikumiste elab emissioon ka teisi muudatusi läbi mis seda sesoonilist liikumist mitte alati selgel kujul otsekohestest kuuandmetest välja ei lase paista. Kuni 1923. a. kestis meil peaaegu vahetpidamata rahamärkide inflatsioon, mis oma haripunktini tõusis 1. maiks. Sellest ajast peale kuni 1924. a. alguseni tõmmati meil rahamärke kokku. Pärast seda on emissiooni üldine tasapind enam-vähem ühetaoliseks jäänud.

Et neid pikemaajalisi muudatusi sesoonilistest muudatustest eraldada, tuleb enesele ette kujutada, et iga kuu esimene asub teatud aastapikkuse arenemis-perioodi keskel, nii et sellele ajapunktile vastav normaalne, ilma sesooniliste liikumisteta, tasapind on eelmise kuue ja järgneva kuue kuu keskmine. Niisugused „liikuvad“ keskmised on alamaltoodud diagrammis arvestatud alates 1. jaan. 1921 kuni 1. juunini 1925. Vahe nende „liikuvate“ keskmiste ja igakordse tege-

liku emissiooni vahel teatud kuu alguseks kujutab enesest sesoonilist liikumist, mis eriti diagrammile on kantud.

Protsendilised kõrvalekaldumised „liikuvast“ keskmisest on suuremas masstabis kantud alumisele diagrammile, milles kogu emissiooni sesoonilised liikumised teraval kujul avalikuks tulevad.

Üldiselt tuleb diagrammis eelpoolkirjeldatud emissiooni kõik selgelt avalikuks. Siia tuleks ainult juure lisada, et viimastel aastatel, peale talvise hooajaga ühenduses oleva keskmise, kaunis selgelt avalikuks tuleb emissiooni langemine jaanuari lõpul, mis vist küll ühenduses on palkade ja graatifikatsioonide ning muude tasude maksimisega uue aasta eel, missugused summad järgneva kuu jooksul tee pankadesse leiavad. See on ainus punkt, kus meie emissiooni kõikumine näib olenema linna-vahekordadest. Euroopale nii harilikkudest emissiooni tõusudest veerandaastate lõpuks on raske meil mingisuguseid jälgi leida. Üldise nii ütelda ideaalse sesoonilise kõikumise väljendamiseks on arvestatud 4 aasta kõikumiste keskmised igaks kuuks, mis annavad järgneva pildi:

Keskmine emissiooni sesooniline kõikumine protsentides liikuvast keskmisest:

1. jaanuar	+ 1,8
1. veebruar	- 0,05
1. märts	+ 2,5
1. aprill	+ 5,4
1. mai	+ 4,7
1. juuni	- 1,4
1. juuli	- 2,1
1. august	- 3,0
1. september	- 4,9
1. oktoober	- 2,7
1. november	- 1,1
1. detsember	+ 0,8

Väljaarvatud eelnimetatud perturbatsioon jaanuari lõpul, omavad meie emissiooni sesoonilised kõikumised peaaegu täpse sinussoiidi kuju, algusega novembris-detsembris, mis kasvatatud ümmarguselt 6-ga.

Iga perioodiline funktsioon lasub ennast teatavasti Fourier reaga kujutada, mille üldvorm on:

$$y = a + b_1 \sin x + b_2 \sin 2x + \dots + b_n \sin nx + \dots + c_1 \cos x + c_2 \cos 2x + \dots + c_n \cos nx,$$

Selle rea konstantid lasevad ennast järgnevalt kalkuleerida :

$$a = \frac{1}{T} \int_0^T y \, dx$$

$$b_n = \frac{2}{T} \int_0^T y \sin nkx \, dx$$

$$c_n = \frac{2}{T} \int_0^T y \cos nkx \, dx$$

kus T on perioodi pikkus ning $k = \frac{2\pi}{T}$. Järjekult on a käsitatava

kurve keskmine ordinaat ja, näit., $b_1 = \frac{2}{T} \int_0^T y \sin kx$.

Kui selle põhjal katsuda leida emissiooni kõikumise ideaalset kuju, mis avalikuks peab tulema Fourier rea esimeses sinuses, siis saame, kalkuleerides õige ligikaudselt:

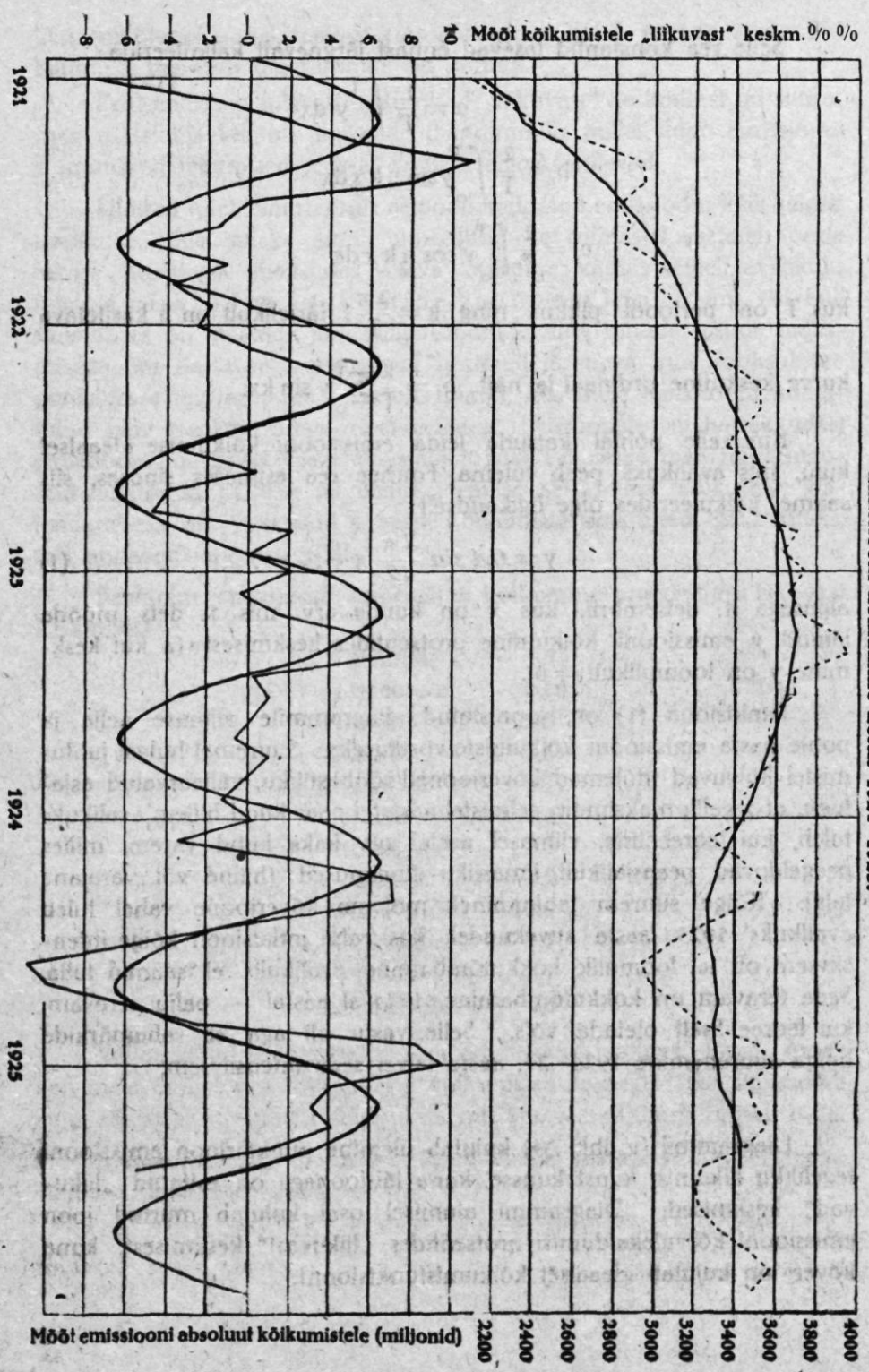
$$y = 6.4 \sin \frac{2\pi}{12} x \dots \dots \dots (1)$$

algusega 1. detsembril, kus x on kuude arv, mis 1. dets. mööda läinud, y emissiooni kõikumine protsentides keskmisest (a kui keskmine y on loomulikult $= 0$).

Funktsioon (1) on joonistatud diagrammile viimase nelja ja poole aasta emissiooni kõikumiste võrdluseks. Suuremal hulgal juhtumistel kõiguvad mõlemad kõverjooned rõõbastikku, väljaarvatud asjalugu, et tegelik maksimum eelmistel aastatel paar kuud hiljem avalikuks tuleb, kui teoreetiline, viimasel aastal aga kaks kuud varem, milles peegelduvad peaaesjalikult ilmastiku tingimused (hiline või varajane talv). Kõige suurem lahkuminek mõlema kõverjoone vahel tuleb avalikuks 1923. aasta suvekuudel, kus raha inflatsioon kõige intensiivsem oli ja loomulik kokkutõmbamine avalikuks ei saanud tulla. Seda teravam on kokkutõmbamine 1924-al aastal – palju teravam, kui teoreetiliselt oletada võis. Selle vastu oli aga ka rahamärkide hulga suurenemine 1924–25. aasta talvel seda intensiivsem.

Diagrammil (v. lhk. 84) kujutab üleline punktiirjoon emissiooni tegelikku liikumist kuust kuusse, kuna täisjoonega on esitatud „liikuvad“ keskmised. Diagrammi alumisel osal kujutab murtud joon emissiooni kõrvalekaldumisi protsentides „liikuvasti“ keskmisest, kuna kõverjoon kujutab ideaalset kõikumisfunktsiooni.

Emisiooni kõikumine Eestis 1921-1925.

Kütteainete keskkomitee*).

A. Janson.

Eesti vabariigi asutamise algul, detsembri esimestel päevadel, tõusid päevakorrale kaks kõige tähtsamat küsimust, millistest kõik meie edaspidine tegevus ära olenes, toitlus ja küte. Ähvardava kütteküsimuse lahendamiseks asutati 5. detsembril 1918. a. kütteainete keskkomitee. Asutamine sündis diktatorlisel teel, sest riiki ähvardas tõsine hädaoht. Asutuse peaülesandeks seati äärmiselt kiire ja otsustav tegevus. Sellepärast tuleb selle erakorralise asutuse peale ka tööpooldest selle erakorralikkuse seisukohalt vaadata.

Kõigist suurtest raskustest ja takistustest hoolimata läks kütteainete keskkomiteel korda riigile anda 1. jaanuarist 1919. a. kuni 1. maini 1921. a. s. o. kuni endise juhatuse tagandamiseni: 498.159 sülda puid, 261.298 palki, 95.000 tarbepuu pakku, 114.634 liiprit, 5858 kantsülda paberipuud, 189.738 latti, 2463 telegraafi posti, 2500 kantsülda kände ning 13.000 kantsülda turvast.

Ülalmainitud puudest andis kütteainete keskkomitee üle: raudteevalitsusele 178.859 sülda, omavalitsuse asutustele 47.227 sülda, sõjaväe asutustele 56.520 sülda, teistele riigiasutustele 22.316 sülda, vabrikutele ja eraasutustele 72.109 sülda ja Pärnu-Tallinna kitsarööplise raudteele 14.684 sülda. Ülejäänud puud jäid riikliseks tagavaraks. Ülaltoodud summad tõendava tööde suurust. Et meie mehed frondiil olid, siis sai suurem osa tööd võõraste jõududega ära tehtud.

Peale ülalmainitud tööde ehitas kütteainete keskkomitee üle 50 kilomeetri raudteid, mis puude väljavedu märksa kergendas ja odavamaks tegi, kuus tööliste ja ametnikkude elumaja, valmistas ette 7 turbaraba. Ja seda kõik 2 aasta ja 4 kuu jooksul. Suurem osa valmistatud materjalist sai metsadest välja veetud. Juba metsast väljaveo tsekkide arv ulatab sadadesse tuhandetesse. Et see hiigla töö erakorralisel ajal hoolit ja kõige suuremat närvide ja jõupingutust nõudis, seda ei suuda vist kütteainete keskkomitee ägedamad arvustajad maha salata.

Peale puude valmistuse ja väljaveo oli kütteainete keskkomitee ülesandeks üleriiklisi kütteainete hindu kursis hoida ja spekulatiivset hinna tõusu takistada. Nii saatis kütteainete keskkomitee 1919. a. kantsülla põletispuid 480–700 margaga ja 1920. a. 800–2000 margaga turule. Eratürg oli selle järele sunnitud ka hindu reguleerima.

*) Kütteainete keskkomitee lõpuliku likvideerimise puhul saime selle kauaaegse juhataja härra A. Jansonilt järgneva huvitava kokkuvõtte komitee tegevuse kohta. Ei saa meie sel puhul ka keelduda temale sõna andmast enese kaitseks. Toim.

Kütteainete keskkomiteel oli 16 osakonda üle maa, Petserist kuni Saaremaani. Nende tegevuse rohkust tunnistab kõige paremini see, et igast osakonnast likvideerimisel leiti 10–30 puuda – üleme keskmiselt umbes 300 puuda asjaajamise paberit. Muidugi ei saanud ametnikud neid paberid rahulikult soojas tubades kirjutada, vaid neil olid ka teised ülesanded ja nimelt metsades töid ja väljavedusi juhtida, sest raudtee liikumine olenes nende agarusest ära, meie riik oli aga äärmises hädaohus.

Kui nüüd tagant järele mõni paber puudub, kui leitakse, et igakordsete puude üleandmist juures komisjonid koha peal otsustamas ei olnud, siis ei või omefi arvesse võtmata jätta selleaegseid olusid. Akte ja lõendavaid dokumente ei olnud igakord üldse võimalik muretseda, vaid talitada tuli silmapilgul otsustades ja seda otsust otsekohe täide viia. Oli juhtumisi, et sõjapiirkonnas soomusrong jaama sõitis, puud peale laadis ja läks. Sagedasti oli seisukord nii kriitiline, et puud otse metsast vedurite peale veeti. Et siin aega ei olnud komisjone kokku kutsuda, vaieldes oma aega raisata, ega akte kirjutada, peaks küll arusaadav olema. Meil olid erakorralised ajad kõigi sellega kaasaskäivate nähtustega. Etteheited endisele kütteainete keskkomitee juhatusle, mida nüüd tagantjärele kergel käel tehakse, jääksid kahilemata ära, kui vähegi objektiivsemalt asja peale vaadataks, arvesse võttes tollekordse ülesande tähtsust ja teostamise võimalusi.

Kütteainete keskkomitee suutis oma energilise tegevusega riiki hoida õnnetusest, mida oleks toonud raudteede seismajäämine küttepuudusel sõja ajal. Seda suurt teenet ei suuda vist tagantjärele kalaletungimised vähendada.

Nõukogude Liidu majandus 1924/25 a.

Nõukogude Liidu rahvamajandus on 1924/25 majandusaastal – 1. oktoobrist 1924 kuni 1. oktoobrini 1925 – edukalt arenenud, jõudes üldiselt õige lähedale ennesõjaaegsele tasapinnale ja üksikuis asjus koguni üle selle tasapinna tõustes.

Üksikute majandusalade arengu iseloomustamisele asudes, peab allpool toodud andmetest paremaks arusaamiseks tähendama, et ennesõjaaegsed ja revolutsioonilised andmed on kohastatud praegusele Nõukogude Liidu riigi pindalale, ja et vastavalt Nõukogude statistika arvestamisviisile, on võrdlusarvud sagedasti ennesõjaaegsete hindade järele toodud, missugune asjaolu loomulikult üksikute aastate kvantitatiivset võrdlemist võimaldab.

Põllumajanduse produktsoon, vaatamata osalise viljaikalduse peale, tõusis ennesõjaaegsetes hindades 1924/25 a. 6245 miljoni kuldrublani, kuna 1923/24

aastal ulatas 6085 miljoni rublani. Juurekasv oli sellega 3⁰/₀ ja tekkis peamiselt kiuainete – lina, puuvilla, kanepi, suhkrupeetide, karjasaaduste produktsiooni tõusu tõttu, kusjuures kiuainete produktsioon tõusis, eelmise 1923/24. majandusaastaga võrreldes 54⁰/₀ võrra, suhkrupeetidel – 36⁰/₀ võrra ja karjasaadustel – 22⁰/₀ võrra; viljasaak aga langes ikalduse tagajärjel 9⁰/₀ võrra. Kui võtta ennesõjaaegse produktsiooni 100-na, siis kujuneb põllu- ja metsamajanduse produktsiooni arenemiskäik järgmiseks:

1913. a. — 12,38 miljardi rbl.	— 100 ⁰ / ₀
1921/22 — 6,26 „ „	— 51 ⁰ / ₀
1922/23 — 8,70 „ „	— 70 ⁰ / ₀
1923/24 — 9,14 „ „	— 73,8 ⁰ / ₀
1924/25 — 9,15 „ „	— 73,9 ⁰ / ₀
1925/26 — 11,42 „ „ (oodatav toodang)	— 92,2 ⁰ / ₀

Seejuures on tähtis, et põllumajandus on jõudnud tasapinnale, kus edaspidine toodangu juurekasv, ületades talupoegade eneste tarvitusi, suuremalt jaolt turule ilmub; põllumajandus on intensiivsemaks muutunud, mis väljendub eriti tehniliste kultuuride, karjasaaduste kiirematempolises kasvamises, võrreldes viljaga. Selle tagajärjel on suuresti tõusnud talupoegade ostujõud, kes moodustavad peaaegu 90⁰/₀ kõigest Nõukogude Liidu elanikkude arvust. Umbkaudu hinnatakse ostujõu tõusu järgmiselt:

1922/23 — 100 ⁰ / ₀
1923/24 — 151 ⁰ / ₀
1924/25 — 184 ⁰ / ₀

Mis külvipinnasse puutub, siis tõusis see 1925. aastal 81,0 miljoni fitnu pealt 87,7 miljoni fitnu peale, s. o. 7⁰/₀ võrra; 1914. aastaga võrreldes, teeb 1925. aasta külvipind 87⁰/₀ sellest välja. Seejuures on tähendusrikas asjaolu, et tehniliste kultuuride – lina, kanepi jne. – külvipind ligi 20⁰/₀ võrra suurem on nende ennesõjaaegsest suurusest.

Karjakasvatuse viimastel aastatel niivõrd hoogsalt suurenenud, et ta üldiselt ennesõjaaegsete arvudeni ei jõudnud sigade ja lammaste suhtes, kuna sarvloomade suhtes koguni veidi üle 1916. aasta tasapinna on tõusnud. Võttes 1916 a. arvud (mis ennesõjaaegsetele lähedad) 100-na, saame järgmised vahekorrad:

	Sarvloomad.	Lambad.	Sead.	Hobused.	Üldiselt.
1916	100	100	100	100	100
1923	82	70	48	68	70
1924	95	83	88	73	85
1925	102	95	87	76	93

Kuid 1924/25 a. iseloomustavamaks jooneks on haruldaselt kiire ja hoogne tõöstuse toodangu kasvamine, ja just viimasel aastal on selle tempo kaugelt kiirem põllumajanduse omast.

Kõrvale jättes väiketõöstuse, mille osa üldisest tõöstuseproduktsioonist 1924/25. aastal umbes 21⁰/₀ peale hinnatakse, kuid mille kohta statistilised andmed enamvähem korraldamata on, vaatleme suurtõöstuse arengut.

Suurtõöstuse üldproduktsioon oli (ennesõjaaegsetes hindades):

1913. a. — 5,62 miljardi rubla	— 100 ⁰ / ₀
1921/22 — 1,49 „ „	— 26,5 ⁰ / ₀
1922/23 — 1,95 „ „	— 34,4 ⁰ / ₀
1923/24 — 2,57 „ „	— 45,7 ⁰ / ₀
1924/25 — 3,95 „ „	— 70,5 ⁰ / ₀
1925/26 — 5,3 „ „ (oodatav toodang)	— 94,0 ⁰ / ₀

Sellela tõusis 1924/25 a. suurtõustuse produktsioon, eelmise aastaga võrreldes, 53,7⁰/₀ võrra. Tõusu põhjuseks on maa- kui ka linnaelanikkude ostujõu veel kiirem suurenemine, järjekult oli siseturu mahutus märksa laienenud. Mis üksikute tõõstus- harude arengusse puutub, siis on iseloomustavaks 1924/25 aastale asjaolu, et mitte ükski kerge tõõstuse (nagu eelmistel aastatel), vaid ka raske tõõstuse toodang märksa suurenenud on. Järgmine tabel näitab üksikute tõõstusharude arengut:

Tähtsamad tõõstusarud	Miljonites rublades.			Protsentides 1913. aastaga võrreldes	
	Ennesõjaaegsetes hindades				
	1913.	24/25.	25/26.	24/25.	25/26.
Kivisõõstus	159,6	87,6	126,0	54,0	78,9
Naftatõõstus	280,7	201,4	238,0	71,7	84,8
Soolatõõstus	8,5	6,1	7,0	71,5	82,2
Metallitõõstus	983,3	543,2	885,0	55,2	89,8
Elektrotehniline tõõstus	32,4	63,1	109,1	194,9	337,0
Puuvillatõõstus	1065,5	693,8	981,7	65,1	92,1
Kummitõõstus	70,5	35,3	58,8	50,0	83,3
Tuletikutõõstus	11,1	9,3	10,2	83,7	91,8
Klaasitõõstus	7,7	5,8	10,0	76,5	130,5
Suhkrutõõstus.	333,7	119,9	209,8	35,9	62,9
Tubakatõõstus.	119,8	89,8	103,6	75,0	86,5
Mangaanitõõstus	12,7	1,9	4,7	15,3	36,8

Iseäranis silmatorkav selles tabelis on haruldaselt suur (ligi kahekordne) elektro- tehnilise tõõstuse produktsiooni tõõs, võrreldes 1913. aastaga. See on seletatav hiigla elektrifitseerimis tõõga, mis Venemaal praegu käsil, ja ülisuure tarvidusega nende artik- lite järele, mille põhjuseks rohkearvuliste trammide, telefoni- ja jõujaamade ehitamine; selle läbiviimiseks tuli vanad vabrikud täielikult korda seada ja rohkelt uusi juure ehitada. Nõukogude valitsuse ajal tehti algust ka autode ehitamisega, missugust tõõs- tusharu rahua ajal Venes polnud olemas; ka põllutõõriistade valmistamiseks ehitatakse terve rida uusi tehaseid.

Tõõstustõõliste palkade reaalne suurus, mille tõõs üheks tähtsamaks tõõ produktiivsuse suurenemise tingimuseks on, saavutas 1924/25 a. lõpuks 96⁰/₀ 1913. a. normidest, kusjuures üksikutes tõõstusharudes, nagu tekstiil- ja keemiatõõstuses, palk suurelt üle rahuaegse tasapinna tõõsis, nimelt küni 120⁰/₀ 1913. a. vastu.

Tõõviljakus näitab samuti suurt tõõsu:

1 tõõlise peale 1 päeva eest tulev keskmine tõõviljakus ulatas 1924. a. sep- tembris 4 rbl. 59 kop. peale (ennesõjaaegsetes hindades); septembris 1925 tõõsis ta aga 6 rbl. 14 kop. peale, tõõstes sellega 36,7⁰/₀ võrra. Suurtõõstuses tõõtatavate tõõ- liste arv tõõsis 1,4 miljoni pealt 1924. a. 1,7 miljoni peale 1925. aastal.

Kui võrrelda tõõliste kasvu tõõviljakuse kasvuga, siis selgub, et tõõstuse too- dangu suurenemine sündis suuremal mõõdul just tõõviljakuse tõõsu arvel. Samuti kasvas 1924/25 a. tõõviljakus kiiremini tõõpalgast – (36,7⁰/₀ ja 23,5⁰/₀). Veel üks tegur oli mõõduandev tõõviljakuse tõõsmisel, ja nimelt ettevõtete tõõvõime täielikum ära kasutamine, parem produtseerimis- ja tõõolude organiseerimine; selle tagajärjel on

tõstussaaduste omahind vabrikutel järjekindlalt alanenud, omahinna alanemine võimaldab aga omakorda turuhindade alandamist, ja aitab sellega lõpuks likvideerida veel kiiremat majandusarenemist takisjavat põllu- ja tõstussaaduste hindade vahet. Iseloomustav 1924/24 majandusaasta kohta on veel asjaolu, et suurem osa tõstussaadustest lõpetas põhikapitali kulutamise ja asus selle suurendamisele ning laiendamisele, ja nimelt sai sel aastal kapital-väljaminekuteks tarvitatud ruiffe üksi amortiseerimissummad, vaid ka osa kasudest ja riigieelarves määratud summadest. Tõstusliste ehituste peale läinud summad ulatasid 1924/25 aastal 500 miljoni rublani, 1925/26 a. tõuseb see summa ligi 900 miljoni peale. Edu on olnud ka kapitalide kasutamise suhtes. Kui 1. oktoobril 1924. a. 1 rubla tõstusproduktiooni peale tuli 96 kop. talituskapitali, siis 1. oktoobril 1925 – juba 79 kop. ja 1. oktoobril 1926 a. arvata-vasti 75 kop. Vene tõstuses, mis aktsiaseltsidele kuulus, tuli 1911–12 a. 97 kop. talituskapitali 1 rubla produktiooni peale. Vahe nõukogude tõstuse kasuks on selektav muidugi eraomanduse kaotamisega vabrikute peale ja tõstuse ning üldmajanduse plaani korraldusega. Talituskapitalis saavutatud kokkuvõid on võimalikuks saanud nõukogude majanduse omapärase organisatsiooni-struktuuri tõttu (horisontaalne ja vertikaalne liitumine jne.).

1924/25. a. jooksul kõvendas ja laendas Nõukogude Liit märkse oma sidet maailma majandusega. Ühest küljest muutub ilmaturg temale tarvilikuks allikaks omal puuduvate tootesainete ja poolvalmisainete ning tööriistade ja masinate ostmiseks, teisest küljest aga ka tähtsaks müügituruks omamaa põllumajandussaadustele. Vaatamata osalise viljaikalduse peale, on väliskaubandus funtavalult tõusnud ja ta üldlähikäik ulatas 1924/25 a. 676 miljoni rublani 540 miljoni vastu 1923/24 aastal (enne-sõjaaegsete hindade järele).

Järgmine tabel näitab väliskaubanduse arengut (praegustes hindades)

	(miljonid rublad)			
	Sissevedu	Väljavedu	Saldo	Üldlähikäik.
1922/23	187	211	+ 24	398
1923/24	439	523	+ 84	962
1924/25	718	567	-151	1.285

Nagu tabelist näha, lõppes viimane aasta passiivse saldoga, mis osalt eelmiste aastate aktiivse saldoga kaetakse, osalt aga peab kaetud saama 1925/26 aasta loodetava ülejäägiga. Mõõdunud aastal on üldlähikäik ligi 30% võrra kasvanud, kuid seejuures peaaesjalikult sisseveo arvel, eksport tõusis väga vähe ja seda just viljaikalduse tõttu, ja oleks ehk koguni langenud, võrreldes eelmise aastaga, kui mitte teiste põllu-saaduste ja osalt ka tõstussaaduste ekspordi suurendamise läbi korda poleks läinud viljaekspordi suurt kahanemist kompenseerida. Huvitav on impordi juures see, et tootesainete ja poolvalmisainete sissevedu suurenes 275 miljardi pealt 327,8 miljardi peale ja masinate ning tõstussisseseadete oma 18,4 miljardi pealt 47,9 miljardi peale, mis näitab, et Nõukogude Liit omamaa tõstuse ülesehitamise, põllumajanduse industrialiseerimise poliitikast ka väliskaubanduses igatepidi kinni püüab hoida, kuigi see mõõdunud aastal raskendatud oli.

Mis puutub Nõukogude Liidu raha stabiilsusse, siis on valuuta viimase 1½ aasta jooksul peale rahareformi läbiviimist kindlaks jäänud, vaatamata üksikute hädaohiikude momentide peale. Kindla valuuta, ostujõu tõusu jne. alusel näitavad ka sisekaubandus ja raha ringvool väga kõrget tõusu, mida tõendab terve rida järgnevaid, väga iseloomustavaid arvu. Moskva kaubabörse lähikäik tõusis 1924/25 a. 3 miljardi rublani, s. o. 92% võrra eelmise aasta vastu. 70 provintsi-bör-

side läbikäik – 3,4 miljardi rublani 132⁰/₀ võrra. Terve liikveloleva raha summa suurenus 280 miljoni rubla pealt 1. okt. 1923 – 627 miljoni rubla peale 1. okt. 1924 ja 1145 milj. rubla peale 1. okt. 1925. Nii siis tõusis viimasel aastal kogusumma 82⁰/₀ võrra, kahe viimase aasta jooksul koguni 4-kordseks. Kuid vaafamata tormilise kasvu peale, moodustab kogusumma, oma ostujõu suhtes, ainult $\frac{1}{4}$ ennesõjaaegsest liikvelolevast rahast.

Pankade osakondade võrk, mis koosnes 1. okt. 1922 – 126 üksusest, ulatas 1. okt. 1925 – 725 üksuseni, teiste sõnadega, 3 aastaga tõusis arv 6-kordseks. Riigipanga bilanss 1. okt. 1922 a. oli 108 miljoni rubla, 1923 a. – 837 milj., 1924 a. – 1619 miljoni, 1. okt. 1925. a. – 3139 milj. rubla. Kui võtta 6 tähtsama panga bilansid, siis tõusid nad 1. okt. 1925 kogusummas kahekordseks, võrreldes 1. okt. 1924.

Nagu näeme, on krediti tõusu protsent üks kõige suurematest majanduslike edu näitejatest sel aastal. Pankade kaudu said ja saavad tööstus, kaubandus ja põllumajandus alatasa suurenevaid summe, mis nende arenemisele ja kindlustamisele ülisuurt hoogu annavad. Teine vägev rahareservide rahvamajandusse juhtiv faktor – riigieelarve – on järgmiselt arenenud: 1480 milj. rbl. – 1922/23 a. – 100⁰/₀; 2298 miljoni – 1923/24 – 155⁰/₀ ja 2876 miljoni rubla – 1924/25 – 194⁰/₀.

Toodud arvud ja andmed näitavad kiiret kasvamist Nõukogude Liidu produtseerivate jõudude – tööstuse ja põllumajanduse aladel ja paratamata järeldusena sellest ka kaubanduse ja muudel aladel. Ja praegu ei ole mingisuguseid tunnuseid märgata, mis lubaksid oletada, et majandusline areng edasi ei kehtaks.

Veel kord riigiettevõtete põhimäärustest.

A. Kink.

Härra V. vastuses minu artiklile „riigiettevõtete põhimäärused“ on kahjuks jälle mõned eksitused ja arusaamatused ilmsiks tulnud, mille õitenduseks veel kord olen sunnitud sõna võtma.

„Põhimääruste“ põhimõteteliseks küsimusteks on;

1. Ettevõtte valitsemise vorm (praegused põhimäärused ehk aktsiaselts).
2. Põhikapitali tagastamiseks ehk garanteeritud dividend.
3. Maksustamise küsimus.
4. Juhatuse vorm ja
5. Nõukogu vorm.

1. Esimese küsimuse lahendamisel selles suunas, et ka riigiettevõtetele peaks liht aktsiaseltsi vorm andama, oleme meie mõlemad ühes nõus, kuid see otsustaks ka otsekohe kõik teised arusaamatused ära ja siis ei tõuseks üldlõdse teisi küsimusi üles. Kui teiste juures peatuda, siis ainult sellel eeldusel, et esimene küsimus radikaalselt lahendatud ei saa.

2. Iga kapitalist, (ka riik) kui tema oma kapitali mahutab mingisugusesse ettevõttesse, riskeerib ehk õigemini spekulatsioon; tema loodab suure tulevase dividendi peale otseskohe mõttes, ehk kaudselt, kuid majandusline konjunktuur, asjaajamine j. n. e. võtavad teda dividendist hoopis ilma jätta ehk koguni kahju anda. See on ainult vaga soov, et riik oma raha pealt vähemalt 6⁰/₀ teeniks. Riigile kindlat 0⁰/₀ ehk dividendi saab ainult riik ise garanteerida ja keegi muu, s. o. tema võib üldmajanduspoliitikat

tollide, tariifide, monopolide ja maksude näol nõnda juhtida, et riigiettevõtte iga konjunktuuri juures kasu saab. Kui aga riik jätab oma ettevõtte võistlema ilma toetuseta teiste ettevõtetega, siis allub riigiettevõtte üldmajanduslistele seadustele ja võib niisama nagu esimesedki kahju anda, missugune tuleb garanteeritud dividendi, ehk kindla põhikapitali protsendi korral riigi eelarve korras katta.

3. Maksustamise küsimus on kõige keerulisem; põhimõtteks olgu: a) kõikide - riigi, omavalitsuse ja eratööstuse maksustamine, tolli kaitsse, monopoli seisukord, olgu ühiline ja b) kui maksud ühilsed, siis ei või valitsus riigitööstusele eritulesandeti peale panna turuhindade reguleerimiseks j. n. e. vastasel korral riigitööstust maksustada ei saa. Kahjuks ei ole need eeldused praegu mitte täidetud. Kapitalimaksu ühtlustab loodetavasti paari aasta järele küll kuldbilansside seadus, mis ellu viimisel, kuid praegu on asi ikka nii, et kaugelt suuremalt osalt ettevõtelt võetakse kapitalimaksu endise kuldrubla pealt ümberarvatud 1 kuldrubla = 1,5 Emk. põhikapitali järele. Põlevkivitööstuse ettevõtted on küll kõik uue ajal tekkinud, sellega põhikapitalid Emarkades, kuid riigi turbatööstusel tuleb võistelda Tallinna linna omavalitsuse turbatööstusega ja elektrijaamaga, kes senini maksusid ei maksnud ja koguni vastupidi, monopoli seisukorra tõttu pani linna elanikkudele igasuguseid maksusid peale küll protsenditeta laenu, küll kõrgete tariifide teel.

Samasugune on lugu maksude suhtes veel töötavate linna ja vangimaja valitsuse turbatööstustega. Riigi turbatööstuse maksude alla panemisele peaks kohe järgnema ka linna ettevõtete maksustamine ja elektri monopoli õiguse ärakaotamine linnas.

Teiseks on kütte turg meil tollide suhtes väga ebamäärases seisukorras. Puud mädanevad meil metsades, aga väljaveo tolli 7000 mk. kub. sülla pealt kuidagi ära kaotada ei saa. Hädatarvilisemaidki riigi tellimisi väljamaale valuuta kokkuhoitmise mõttes ära anda ei saa, aga Tallinna veetakse nii õhtralt kivisüti sisse, et paljud majade keskküttes ja saunad on kivisöe peale üle läinud. Paberipuude väljavedu on keelutollil pärast seismas, aga on siis meie paber sellepärast siseturul odav?

Enne tuleks need üld-vastolud lahendada, ja siis võib ühise maksustamise läbi viia.

4. Nagu ütlesin, ei ole põhimõtteleikku tähtsust sellel, kas on üks ehk mitu direktori, tähtis on, et kogu organisatsioon (deentralisatsioon ehk isentralisatsioon) olgu kokkukõlastatud direktorite arvuga. Minu arvates ei ole siis mitmest direktorist miskit kasu, kui nad igaüks iseseisvalt tööstuste juhatajatena kohtade peal toimivad ja ainult kuus kord ehk paar istangutele Tallinna kokku tulevad. See ei ole enam juhatus, vaid direktorite nõukogu. Siis ei ole enam peadirektoril korralduse võimalust ega ülevaadet üksikute tööstuste üle, sest ta näeb kõiki asju ainult kohalise direktori prilli läbi. Teised direktorid ei saa ka üldsajaajamise kurstis olla. Sarnane otsekohene tööstuste juhtimine direktorite kaudu on ikka siis võimalik, kui tööstust on üks ja kõik direktorid on sealsamas koha peal. Vastasel korral parem ühe direktori süsteem.

5. Härra V. viimaseast artiklist võib lõpuks välja arvata, et tema ei soovita mitte riigitööstuste üldnõukogu, vaid nende üldtrüsti valitsust. Teiste sõnadega tema soovibab üksikuid riigitööstusi kütte alal ühiseks trustiks ühendada. See on teine asi. Kuid väga küsitav on, kas meie korra juures, kus õige tihti koguni Vabariigi Valitsus mõne Riigikogu komisjoni ees passib, sarnane trusti valitsus kütteturu reguleerimisel suudab midagi ära teha. Kahilen. Läinud aastal, kui meie kõige suurema küttetarvitaja, raudtee, eelarve arutuse puhul kütteküsimus Riigikogu komisjonis harulusele tuli, olid küll vastavate ametkondade ja ettevõtete esitajad eriteadlased juure kutsutud, kuid nendele peale põlevkivi esitaja ei antud sõnagi oma mõtete väljendamiseks, vaid otsustati, et vedurid peavad põlevkiviga köetud saama ja asi oli korras.

Nüüd on järeldused käes: põlevkivi yedu Mõisakülla ja Pärnu maksab ligikaudu nii sama palju kui puud Laiksaare teeharul, ja neid ei tohi seal tarvitada, vaid nad jäävad metsa mädanema. Sarnasest trusti valitsusest oleks siis kasu, kui temal oleks võimu ja autoriteeti oma ala korraldamiseks, vastasel korral on ta ainult lisa ametiasutuseks, mis uusi väljaminekuid esile kutsub.

N. B. Punkt 5 h. V. artiklis ei ole mitte minu, vaid h. V. eksitus, sest artiklis E. M 51/52 „Eesti suuriõõstuse bilanss“, kust arv võetud, on eratiõõstuste põhikapi- talid juba Emk. ümber arvatud, sellega minu poolt toodud võlaprotsent õige.

Toimetus peab sellega vaieluse lõpetatuks, kuid ei või ühineda A. Kink'i N. B. all toodud väitega.

Ringvaade.

Eesti.

Eelarve. Riigi eelarve järgneva majapidamise aasta peale võeti 19. märtsil riigi- kogus vastu, millega nähtavasti saavutati kiiruse rekord eelarvete aru- tamisel riigikogus. Arvesse võttes vabariigi valitsuse lisa-ettepanekuid, mis eelarve arutuse ajal riigikogusse anti, on muudatused, mis riigikogu omalt poolt eelarves tegi, kokkuvõetuli alamal: (milj. mk.)

	1925 a. eelarve	1926/27 a. eelarve		
		Vabar. valits. ettep.	Eelarve kom. ettep.	Rk. poolt vastuv. eelarve
Korralised kulud	6.087	6.338	6.326	6.326
Erakorralised	1.039	1.105	1.120	1.120
Operatsiooni fondid	299	385	402	402
Kokku	7.425	7.828	7.847	7.848
Korralised tulud	7.278	7.543	7.578	7.580
Erakorral.	149	269	269	269
Kokku	7.427	7.811	7.847	7.848

Nagu sellest näha, on riigi üldised tulud tõusnud ümarguselt võrreldes 1925 a. eelarvega 424 milj. mk. võrra, kusjuures eriti tuleb tähele panna, et endine praksis, mille vastu seni kõik rahaministrid on võidelnud, nimelt, et riigikogu ettepannud eelarveid omalt poolt suurendama ei hakkaks, endiselt maksuma on jäänud. Riigikogu on nimelt suurendanud erakorraliste kulude eelarvet vabariigi valitsuse ettepaneku vastu 15 milj. mk. võrra ja operatsiooni fondide eelarvet 17 milj. mk. võrra, vähendades ühtlasi korraliste kulude eelarvet 13 milj. mk. võrra. Nii tuleb kulude eelarve riigikogust 19 milj. mk. võrra suuremana kui vabariigi valitsus nõudnud oli. Eriti huvitav on, et riigikogu külma rahuga on suurendanud 35 milj. võrra tulude eelarvet, võrreldes vabariigi valitsuse ettepanekuga. Seega on siis riigikogu komis-

lõid suurema asjatundjad riigi tulude sissetuleku asjus, kui valitsus, ja on julgelt üksikuid tulu-eelarve summe suurendanud, et eelarvet tasakaalu viia. Nii on juure pandud lõivudele ja tasumaksudele 1 milj. mk., kaudsetele maksudele 65 milj. mk. ning tuludele riigi-ettevõtetest ja väärtustest 81 milj. mk. võrra. Kaudsete maksude alal on eriti suurendatud sisseveo tolli 40 milj. mk. võrra, väljaveo tolli 10 milj. mk. võrra, tubaka aktsiisi 15 milj. mk. võrra ja piirituse ja denaturaadi müügist saadavat tulu 72 milj. võrra.

Üksikute ministeeriumite järele kujunevad kulud järgmiselt:

	1926-27 a. eelarve (milj. mk.)	1925 a. eelarve
Riigikogu	47,3	45,3
Riigivanem ja riigikantselei	28,6	41,0
Riigikontroll	33,5	34,6
Rahaministeerium	593,5	768,9
Kaub.-Tööst. min.	16,5	58,0
Haridusministeerium	749,6	604,9
Kohtuministeerium	297,3	241,9
Siseministeerium	381,1	357,6
Sõjaministeerium	1.912,8	1.712,2
Põllutööministeerium	744,1	619,3
Teedeministeerium	2.178,1	1.941,6
Välisministeerium	101,1	112,8
Töö-hoolekandeminis.	413,0	436,3
Riigi võlad	351,9	379,9
Kokku kulused	7.848,4	7.424,6

Osalt olenevad muudatused lihtsalt krediitide ümberkandmisest ühe ministeeriumi alt teise alla, nagu näiteks haridusministeeriumis, kus omavalitsuse õpetajate palkadeks antav krediit 113 milj. mk. suuruses rahaministeeriumi alt üle toodi, osalt aga ka otsekohesest krediitide suurendamisest, näiteks põllutööministeeriumi, samuti ka teedeministeeriumi krediitide alal. Suurenenud on niihästi korralised kulud ümarguselt 240 milj. mk. võrra kui ka erakorralised kulud, mis meie eelarvetes üldse võrdlemisi suurte summadena esinevad.

Riiklik kapitalism. Huvitavamaks osaks meie eelarvetes on igasugused operatsiooni fondid, mille kaudu aastate jooksul õige suured summad on läinud igasugusteks investeerimisteks, olgu era- või riiklise ettevõtlikkuse alal. Nende investeerimiste summa on olnud üksikutel aastatel ametlikkude rahaministeeriumi kokkuvõtete järele:

1921 a.	50,0 milj.
1922 a.	197,0 "
1923 a.	510,5 "
1924 a.	613,5 "
1925 a.	405,5 "
1926/27 a.	401,5 "

Kokku 2.178,0 milj.

Kui siia juure veel arvata teised fondid, mis vormilistel põhjustel operatsiooni fondide eelarvesse pole saftunud (Riiklise põlevkivitööstuse põhikapital 250 milj., Tur-

baasistuse põhikapital 300 milj., Meisatööstuse põhikapital 100 milj., Riigitrükikoja 100 milj. mk. ja Sadama Tehaste 70 milj. mk.), siis saame ümarguselt 3 miljardi marka, mis riik oma sissetulekufest on oisekohe rahvamajandusse investeerinud. See summa ei ole iseenesest suur, kuid meie oludes omab ta erilise tähenduse sellepärast, et rahaministri tõenduse järele Eesti rahva sissetulekud isegi elatismiinimumini ei küüni. Sellest järgneb, et need investeerimised enesest kujutavad oisekohest sunniviisilist olemasolevate kapitalide ümberkorraldust rahvamajanduses selles suunas, nagu seda valitsus tarvilikuks peab, nii et eraettevõtlikkusel ja erakapitalil rahvamajanduse arenemises vaevalt midagi kaasa on olnud ütelda. Neist investeerimistest on lõviosa teatavasti läinud igasugusteks laenudeks põllumajandusele. Kui need laenud nõud ühel ehk teisel viisil koondatakse Maapanka, mille põhikiri hiljuti riigikogus kinnitati, siis saab pank omale küllalt suured summad, et selle iseseisva asutuse ellukutsumine ennast ära tasub.

Metallitööstuse likvi- Meie suurtehaste probleem, mida viimastel kuudel „kiires
deerimise kava puudus. korras“ on lõhendama hakatud, ei ole kahjuks sisuliselt poigast nihkunud. Jaanuari lõpul võeti Vene-Balti tehase osaliselt sekvestri alla ja teatati ka, et valitsus omalt poolt „80 milj. laenu ühes protsentidega kiires korras tehastelt tagasi nõuab“, kuid sellest ajast peale on kaks kuud möödunud, ilma et näha oleks isegi seda sihti, midamööda edasi kavandatakse minna. Esialgu näis valitsuse ja tema ülesandel tegutseva Eesti Panga arvamine üsna lihtne oleva. Lasti lihtsalt tehase varandus üles kirjutada ja hakati seda jaokskaupa oksjonile määrama, ning pandi ühtlasi kõikide võimalikkude tehase tulude peale arest. Pärast aga saadi nähtavasti aru, et niisugusel teel lootust ei ole võlguolevaid summe kätte saada, mitte sellepärast, et tehaste varandused mitu korda rohkem vääri ei oleks, kui nende peal lasuvad võlad, vaid sel lihtsal põhjusel, et Eestis inimesi ei ole, kes võiks 450 milj. või rohkem ühekorruga vesifitaskust lauale laduda. Teatavasti ei leidunud kellegil isegi 70 milj., mis omal ajal selleks tarvis läks, et Peetri tehast omandada, vaid isegi see summa tuli võlauskujal enesest välja panna; seda vähem lootust on kuue-seitsmekorra suurema summa leidmiseks. Sellepärast tuli Eesti Pank, kui kõige suurem kreditor, tehase juhatusse ettepanekule vastu ja hakkas kogu küsimust lahendamata teiste kreditoridega koos. Kreditoride üldkoosolek asus algusest peale seisukohale, et Vene-Balti tehase liikuva varanduse jaokskaupa oksjonile laskmine kogu selle varanduse väärtusetuks teeks, ja suurem osa vähemaid kreditore, võib olla, omast ilma jääks. Sellepärast pandi oksjonid seisma ja otsustasid kreditorid ühes Vene-Balti Seltsi juhatussega teid otsima hakata, kuidas tehast likvideerida. Kui kaugelt nende teede otsimise juures on jõutud, ei ole avalikult kuulda olnud. Nii on siis „kiires korras“ sissenõudmisest saanud mingisugune õige pikaline protsess, mille lõppu kusaigil näha ei ole. Viimased teated räägivad, et valitsusel kavatsus on tehaste üle administratsiooni sisse seada ning selleks isegi kiires korras vastavat seadust riigikogus läbi viia. Kui see nii on, siis venib muidugi kogu likvideerimine pikkadesse aastatesse. See on ka täiesti loomulik, sest on suur vahe võrtspoe ja suurtehase likvideerimise vahel – kui võlauskuja ühesse võib saada kohtupriistavi ja mõne nädala pärast oksjoni teha, saades kätte, mis saada võib, ei ole teise likvideerimine, ehk ta puht juriidilisel küll samade normide alla käib, omelt mitte nii lihtne. Vene-Balti tehase sunniviisil likvideerimine oleks näiteks pannud korraliku maakonnalinna suuruse tehase kolonni elanikud täiesti väljapääsemata seisukorda. Nii tuli siin hädapärast teist teid otsima hakata, kui need, mis tsiviilkohtupidamise korras ette on nähtud.

Kogu selle probleemi kurbloolus seisab selles, et meil ikka veel aru ei tahelo saada, et enne, kui midagi suuremat ette võetakse, tarvis on plaani ettevõtte teostamiseks. Vaatamata saadud õpetusest Peetri tehases, tormati ääri uisa-päisa uue tehase likvideerimisele enne, kui esimene kuidagiviisi ära seeditud oleks saanud. Ometi on esimene küsimus, kui likvideerimisele asutakse, mis oistarve sel likvideerimisel on. Meil aga ei tea seda kunagi mitte keegi, ehk muutuvad vastavate asutuste arvamised päevast päeva nii kiiresti, et neid võimata on täpselt jälgida.

Peetri tehase osteti Eesti Pangale valitsuse käsu peale, nagu tagantjärele selgunud on, selleks, et sinna mahutada Sadama tehaseid. Pärast oksjoni leiti, et Peetri tehase Sadama tehastele liig suur on, kõikide riigi tehaste koondamiseks aga liig väike. Komisjon tuli otsusele, et viimaseks ostarbeks kõlbulik oleks Vene-Balti tehase. Neli päeva pärast komisjoni otsuse ilmumist ajalehtedes määrati sekvester ja „otsustati kiires korras jne. . .“ Mõni päev hiljem võis aga uuesti ajalehtedest lugeda valitsuse kavatsuste kohta raudtee tehaseid ja sadama tehaseid likvideerida, „et meie metalli suurtööstust üldisest lagunemisest päästa,“ kuid kogu juht on nii segane, et ühe sõnuga räägitakse sadama tehaste likvideerimisest ja nende üleviimisest Vene-Balti ja Peetri tehasesse. (Pvlht., 5. märts.)

Üks on igatahes päevaselge, et ükskõik missuguse suurtehase sunniviisiline likvideerimine selle tehase paratamatalt Eesti Panga, s. t. kõige suurema võlauskuja valitsemisse viib, teiste sõnadega iga sunniviisiline likvideerimine viib meie tööstuse natsionaliseerimisele. Sellepärast tuleks enne selle kohta selgusele jõuda, kui soovitav see on. Et siin vaated lahku lähevad ja valitsusel mingisugust kindlat seisukohta selles asjas ei ole, võib oletada asjaolust, et ühtaegu uute tehaste Eesti Eanga kätte mine misega plaane tehakse juba olemas-olevate riigitehaste likvideerimise kohta.

Mayer. Peale metallitööstuse vaagub kauemat aega hinge Mayeri keemiatehase, mis on üks väärtuslikumatest meie tööstuseettevõtete peres. Selle asemel, et olemasolevat varandust ühel ehk teisel viisil katsuda ära kasutada kiviõli destilleerimiseks, superfosfaadi valmistamiseks ja teiste Eesti tarvilikkude keemiateainete ümbertöötamiseks, tehakse meil plaane, kas riiklike kapitaliga ehk riigi toetusel uusi sellekohaseid ettevõtteid luua, kuna ometi olemasolevates ettevõtetes, kui mitte muud ära ei saaks teha, siis vähemalt esialgseid katseid, mille põhjal uute tehaste ehitamisele võiks asuda. Just nende katsete mõttes on Mayeri keemiafabrik väga palju ära teinud ja väärik tema sellekohane tegevus otsekohe riiklist toetust, sest sel moel saaks nii mõnedki väärsammud, mis riigile harilikult palju maksma lähevad, ära hoidud.

Tehas vajab hädaliselt krediiti. Meie oleme põhimõttelikult selle vastu, et niisugust krediiti annaks riik, sest ei ole riigi asjaettevõtete finantseerimine. Kuid riigivõim peaks igatpidi abiks olema sellele, et tehase värskeid kapitalid juure saaks tõmmata, mille juures praegu nähtavasti kõige suuremaks takistuseks on selgusetu seisukord juba saadud krediitide asjus. Kord on kuulda, et Eesti Pank neid krediite „kiires korras“ sisse hakkab nõudma, kord jälle, et seda kavatsust ei olla, ning kogu aja vireleb tehase elu ja surma vahel ja kannatab kahjustid peaaegu alikult just selle selgusetuse pärast.

Väiketöösturite krediidinõudmised. Vahepeal on väiketöösturid omalt poolt riigi poole pööranud krediitide saamise asjus ja on seda küsimust vastava komisjoni moodustamise teel lahendama hakatud. Vaevalt saab riik siin otsekoheks krediidiantjaks olla ja vaevalt on tal ka õigus Eesti Pangale

mingisugusi efekirjutusi sel alal teha. Sellest, mis komisjoni tegevusesi kuulda on, paistab välja, et Eesfi Pank nende kesk- ja väikeettevõtete finantseerimises juba niisama võimalikkuse piirideni on läinud, kui ta seda on teinud mitmel suurtööstuse alal. Nii mõnedki meie tööstuseettevõtetest on teatavasti Eesfi Pangalt saanud mitte üksi operatsioon- vaid ka suurema osa põhikapitalidest. Sellest ei või aga järeldusi teha, et see just nii peab olema. Kapitalipuudus annab ennast ettevõtlikkuse alal Eesfis igalpool tunda ja üheks selle põhjuseks on asjalugu, et riik nähtavasti kogu kapitali juurekasvu maksude näol sisse võtab ja seda oma enese äranägemise järele investeerib. Vaba era-suurtööstuse arenemise üheks eeltingimiseks on aga vaba erakapitali fург, mida meil Eesfis seni ei ole. Riikline kapital võib edendada ainult riiklist tööstust, olgugi et see riikline tööstus teinekord eraettevõtte ilme omab.

Ajalehtedest võis mõne aja eest lugeda „Rootsi krediidid varjukülgedest“, mis selles seisavad, et meie kohalikud piimatalitused, tarvitades pikaajalist Rootsi krediti, aparaate ja masinaid sisse veavad, mida väga hästi kohalik tööstus valmistada võiks. See nähtus ei ole aga mitte ükski Rootsi krediidid varjukülge, vaid annab ennast mitmel teisel alal sama teravalt tunda. Nii on kuulda, et näiteks meie elektritööstus suuremad tellimised kogu maal kaotab, sest et ta krediidid asjus nii palju vastu ei suuda tulla, kui seda väljamaa firmad teha võivad; teiste sõnadega, meil on siin tegemist üldise kapitalipuuduse propleemiga, ning vaevalt aitab siin selle nähtuse üksikute avalduste vastu võitlemine.

Harju Panga likvideerimise komisjon on pikema vaikimise järele avaliku seletusega esinenud oma senisest tegevusest ning edaspidisest kavatsusest, milleks nähtavasti põhjust andis asjalugu, et kreditorid omalt poolt elavamalt tegevust on hakanud avaldama ja nähtavasti organiseeritult oma huvide eest kavatsevad võitlema hakata. Nagu seletusest näha, tõuseb Harju Panga üldvõlg 300 milj. mk. peale, misugusest summast Eesfi Panga osa on 185 milj. mk. Sellest on 90 milj. mk. lahtist võlga, muu on kindlustud käsipantidega. Väikseid kreditore, kuni 10.000 mk., on Harju Pangel 1158, summas 3 milj. mk., kreditoride nõudmised, kellel igal üksikul on alla 50.000 mk. saada, ulatavad 30 milj. mk. peale.

Likvideerimise komisjon on seni Harju Panga aktivadest sulaks teinud 108 milj. mk. ja lubab eesõigustamata kreditoridele, kelle hulka kuuluvad ka kõik hoisusummade omanikud, tasuda 40%. Omal ajal oli teatavasti pankadel kavatsus väikseid kreditore kuni 50.000 mk. täiel määral rahuldada, kuid nüüd on nähtavasti sellest mõttest loobutud, millest kahju on, sest selle läbi saab vähemalt paar tuhat väikseid hoioletoojaid, ja muidugi ka nende lähem ümbruskond, otsekohe hoiatuse oma raha erapankadesse mitte mahutada.

Sündikaadid siseturul Veel üks nähtus meie tööstuses väärib märkimist ja suure- ja võistlus väliseturul. mat tähelepanu, kui temale seni osaks saanud. Teatavasti on viimasel ajal käimas meie tööstuse sünditseerimine. Sündikaadid olla häda ja viletsuse lapsed ja nähtavasti on häda meie tööstuses samuti ettevõtjad nii kaugete ajanud, et nad ühinemises endale tuge hakkavad otsima. Peale 1924. a. lõpul loodud paberitööstuse sündikaadi ja varjatult tegutseva tubaka trusti on meil vahepeal tekkinud tsemendi- ja õllefabrikute sündikaadid. Mõlemad viimased on siseturul hindade tõstmisega oma tegevust alustanud. Eriti huvitav oli tsemendi sündikaadi hindade tõstmine siseturul, sest teatavasti ei ole tsemendil tollikatset. Eesfi tsemendi müüakse väliseturul teatavasti umbes 500—550 mk. päff, kuna siseturul hind on üle 800 marga. Sellest tuleks järeldada, et meie eksportöörid siseturgu tsemendiga

üldse varustada ei saa ja et meie ise välissemendiga töötama hakkame, kuid tegelikult ei ole lugu nii ja põhjus seisab selles, et kohalik sündikaat tegutseb kokkuleppel välis-sündikaatidega, kes Eestisse kohalikkude vabrikute turgu rikkuma ei tule. Vaba võistluse elimineerimise kõrval siseturul ei või aga kuidagi nimetatamata jätta, et meie tööstusettevõtted välisurgudel mõnel juhtumisel oise lubamatult konkureerivad. Nii on kuulda, et riikline põlevkivitööstus ja Mayer Leedu raudteevalitsusele kresolaate pakuvad ning sealjuures äksteise hindu suruvad. Kas siin tõesti ei oleks võimalik mingisugust viisi leida, et niisuguse võistluse kaudu mitte need vähemadki kasud kodumaa tööstusele kaduma ei lähe, mis välisellimised anda võivad?

Veel ettekatsetamata tegutsemisest.

Pärnu-Leile raudtee ehitamise küsimus löi riigikogus suuri laineid. Tuli avalikuks, et teedeministeerium raudteed seadusevastaselt ehitama on hakanud ning mullatöödesse juba mõnikümmend miljoni mahutatud. Sealjuures ei ole ministeerium isegi oma seadusevastase ehituse jaoks raudtee sihti kindlaks määranud, sellest veel rääkimata, et aadusandjad raudteed nüüd hoopis teise sihiga tahavad ehitada. See on klassikalik näitus meie ametiasutuste plaanitusi asjaajamisest. Teatavasti on meil terve hulk raudtee sihte aetud ja nende sihtide ajamiste samuti ka majandusliste kalkulatsioonide peale suuri summe kulutatud, kuid kui ministeerium lõpuks otsusele tuli mingisugust raudteed ehitama hakata, siis hakkas ta seal peale, kus sihti ajamata ja kalkulatsioonid tegemata olid...

Kuldbilansid ja rahareform.

Teatud laineid on viimasel ajal löönud n. n. kuldbilansside seadus, mis aga kaunis õnnetumal kujul esimeses väljaandes seadusandlikust masinast välja tuli ja sellepärast veel teist korda sellesse masinasse pidi minema. Väärtkindel mark, mis selle seadusega on dekreeteeritud, on kolmas valuuta meil juba olemasolevate marga ja krooni kõrval. Kuldbilansside seadus tarvitab hädaliselt oma täiendusena või õigem alusena rahareformi, mida aga nähtavasti enne sügisi loota ei ole, sest praegune riigikogu on töödega liig kooramatud, et niisuguse tähtsa küsimuse arutamisele kevadisel hooajal asuda. Niisuguse tähtsa seaduse läbimäsimine oleks aga ettevaatamata tegu.

Kahiline võte kriisi likvideerimisel Sisuliselt oleme meie kahilemata majanduslikust kriisist juba välja jõudnud enam-vähem kindlale pinnale, kuid selle kriisi likvideerimise valud ja igasugused kõrvalnähtused kestavad veel endiselt edasi. Meil puuduvad nähtavasti veel kogemused selle kohta, kuidas sarnastel juhtumistel tuleb talitada ja sellepärast sünnib likvideerimine harulduselt ventivalt ja mitte igakord üldsuse kasuks.

Igasuguste ettevõtete kõige suurem kreditor on Eesti Pank ja kahjuks segab Eesti Pank ennast tihti peale ise ära riigiga ja riik segab ennast Eesti Pangaga ning vormiliste kahjude ärahoidmiseks ja järele andes meie oludes täiesti loomulikkudele riigistamise tendentsidele, kipub maksujõuchute tööstusettevõtete likvideerimine kujunema tegelikult riigistamiseks, mille eest ikka ja jälle hoiatada tuleb. Penkrooffi jäänud ettevõtete riigi kätte koondamine, või nende finantseerimine riigi pooli mingisuguste teiste avalikõigusliste asutuste arvel nõuab ainult uusi miljoniisi head raha, mis endistele miljoniitele halva rahale järgi tuleb visata, ja seda ikka riigi arvel. Üks neist kombinatsioonidest ongi juba teostatud - Üllia elektrijaam on 103 milj. marga eest oksjonil Tartu linna kätte

läänud, kusjuures enne on kokku lepitud, et linn mitte üksi ostusumma Eesti Pangalt odava protsendiga laenuks ei saa, vaid peale selle veel uusi kredite. Tuleks küsida, mis mõte on nüsugusel korral neil ametlikkudel diskonto- ja laenuprotsendi määradel, mis pank avalikult välja kuulutab.

Riigitegevõtte Rahulolemisega võib igatahes konstateerida, et kaubandusminister korraldamine. ka riigitegevõtte korraldamise ja nende seadmise ühesugustesse võisilustingimistesse eraettevõttega tõsiselt on päevakorda võtnud. Jääb ainult loota, et need küsimused tõesti niikaua päevakorda jäävad, kuni nad rahuloldavalt otsustatud on. Eriki tarvitab hädalist saneerimist meie põlevkivitööstus, sest siin on kahlemata midagi mäda. Eraettevõtted sel alal ei saa kuidagi jalgu alla, riikline põlevkivitööstus ei suuda aga oma peale võetud kohustusi täita ja küsitav on, kas see kõik mitte ei sünni sel lihtsal põhjusel, et riikline põlevkivitööstus eesõigustatud seisukorras on ja oma era-võistlejaid võib kahjuks teha teedel, mis neile viimastele käidavad ei ole.

Kütteküsimuse ilma, et allakriipsutamata jätta seda tänuväärilist energiat, millega keerdsõlm. riiklise põlevkivitööstuse juhatus põlevkivile, kui küttaainele, tööstuses, samuti ka raudteel, teed on rajanud, võib siiski tähele panna, et see energia, võib olla, liig kaugele on läinud ja meile lõppude-lõpuks kahju teinud. Küttejaturul on praegu kõik kaartid segi. Põlevkivi surus enese igalepoole sisse, kuhu ta suruda suutis, peaaegjalikult pikaajaliste krediidide teel. Selle tagajärg oli järsk puudehinna langemine ning tulevad teated, et Pärnumaa metsades küttepuid tuhandete kuubikute viisi lihtsalt mädanevad, kuna Pärnu kitsaroopalise jaoks põlevkivi veetakse. Nüüd tagantjärele ei suuda põlevkivitööstus oma kohustusi riigi raudteede, samuti ka eraettevõtjate vastu täita ja nii on seisukord tekkinud, mis igast küljest vaadatuna ebanormaalne on.

Kuuldavasti on juba teedeministeerium teatud korraldusi teinud loomuliku tasakaalu jalule seadmiseks. Meil jääb metsatööstuses teatud hulk puud üle, mis praeguse korra juures ainult küttena tarvitamist leiavad. Need tuleb esimeses järjekorras ära tarvitada, sest muidu mädanevad nad kasuta metsas ära, kuna põlevkivi maa sees ei mädane.

1925. aasta välis-kaubandus. Täienduseks ringvaatele eelmises numbris toome siin kohal täielikud andmed 1925. aasta väliskaubanduse kohta kaubarühmade järele:

KAUBA RÜHMAD	Sissevedu.		Väljavedu.	
	Miljon markades			
	1925. a.	1924. a.	1925. a.	1924. a.
1. Tera- ja jahv. vili, kartul, loomatoit	1.946,8	1.699,2	179,9	173,1
2. Toiduained — karjasaadused.	25,1	7,4	2.491,2	1.190,0
3. Kala ja kalakaup	328,4	224,2	42,7	23,0
4. Muud toidu- ja maitseain., piiritus ja joogid	994,5	1.098,4	55,3	83,3
5. Elusloomad ja linnud	1,4	0,6	163,1	95,8
6. Nahk, nahkaup ja m. loomasaadused	367,8	184,7	167,9	128,5
7. Seemned ja elustaimed.	57,6	160,2	36,5	94,3
8. Puu- ja puutööstussaadused	48,5	44,8	1.687,9	1.752,4
9. Paber, paberkaup ja trükitöö	231,1	144,9	1.135,5	646,1
10. Puuvill, lina ja muud kiudained	1.692,3	947,0	1.346,1	1.783,0
11. Tekstiilitööstuse saadused	886,3	649,9	1.821,3	1.457,7

12. Metallid	359,5	263,4	42,7	60,0
13. Metallkaup	405,7	381,4	11,1	15,4
14. Põlvõõmasinad ja -riistad	95,9	154,3	12,6	4,2
15. Muud töö- ja jõumasinad, transportabinõud	587,7	624,6	45,8	52,9
16. Instrumendid, aparaadid, laskeeriistad	94,2	88,4	2,8	1,1
17. Kivid, mullad ja nende saadused	120,4	128,3	270,0	214,6
18. Kivisüsi, koks, põlevkivi	238,4	309,4	0,1	0,1
19. Õlid, rasvad, vaigud ja nende saadused.	532,6	541,4	9,1	3,3
20. Väetisained	241,9	131,4	1,0	0,9
21. Keemiaained, värvid, apteegikaup	299,8	348,2	136,4	82,9
22. Kunstikaup, muusikariistad ja muu eel- pool nimetatuta kaup	98,7	72,1	5,6	3,2
Kokku	9.654,6	8.204,2	9.664,6	7.865,8

Rahaturg. Eesti Pank valmistub esinema aastaaruandega, mis lubab tagasi vaadata kaunis rahuliku ja korrapärase tegevuse peale, tänu harukordsele stabiilsusele kogu majanduses.

Väljaveo hoogne edu tõstis aasta lõpuks panga kohustusvabad välisvaluuta tagavarad 804,4 milj. marga peale 760,1 milj. mk. vastu 1924. a. lõpul, kusjuures viimases summas peitus £ 75.000 Tall. linna laenust, mis detsembriks tasuti, samuti kui viimane võla osa Prantsusele ning võla protsendid Inglisele. Detsembrikuu välisvaluuta müük ja väljaminek ulatab mitte vähem kui 1.061.000 dollari peale, 233.000 doll. vastu eelmise aasta detsembris. Ent sellegi peale vaatamata olid välisraha reservid arvuliselt 44,3 milj. marka eelmise aasta omadest suuremad.

Kassade peale valuuta juurevool mõju avaldanud ei ole, vaid vastupidiselt on kassad 31 milj. mk. suuremad: 762 milj. mk. 731 milj. marga vastu 1924. a. lõpul. Seda tuleb seletada raha suure juurevooluga nii riigi kui eraarvetel. 1924. a. lõpul osutusid erahoiutummad 1485 milj. mk. ja riigikassa arved 2341,6 milj. mk., kuna 1. a. detsembri erahoiutummad 2023,8 milj. mk. ja riigikassa arved 2644,4 milj. marga peale suurenenud olid. Uut kapitali voolas peale tähendatud arvete kaudu kogusummas 842 milj. marka.

Loomulikult ei jäänud raha kasutamata ja ligi 800 milj. marka sellest läks uuteks laenudeks, nüüd juba väga kindla kontrolli all, produktiiv-otstarveteks. Nii tõusis kõikide laenude kogusumma 5662,7 milj. mk. pealt 31. det. 1924. a. 6456,5 milj. mk. peale 1925. a. lõpul, andes juurekasvu 793,8 milj. marka. Sellest langes, nagu alljärgnevalt arvudest näha, tähtsam osa kontokorrent ja muude kindlustatud laenude peale (661,7 milj. mk.), kuna diskonteeritud vekslite arve 251,3 milj. mk. suurenes, teised laenude liigid: - välisvekslid ja garantii-akkreditiivide laenud, - kahanedes.

	31. XII. 24.	31. XII. 25.	Liikumine.
Välisvekslid	290,0	206,6	- 83,4
Diskonf. veksl.	1.465,5	1.716,8	+251,3
Kontokorrent j. m. kindlust. laenud	3.285,4	3.233,1	- 52,3
Garantii- ja akkr.-laenud	621,8	586,0	- 35,8
Mitmesug. nõudm.	—	714,0	+714,0
Kokku	5.662,7	6.456,5	+793,8
%0/0-des	100%	114%	+14%

Võrreldes 1925. a. laenude juurekasvu 1924. a. omaga, leiame, et 1925. a. palju enam krediidid turgu kergendanud, sest võrreldavad arvud on järgmised:

	Kogu laenud.	%	
		(1923. a. = 100)	(1924. a. = 100)
31. XII. 1923	5.184,0 milj. mk.	100	—
31. XII. 1924	5.662,7 " "	109,2	100
31. XII. 1925	6.456,5 " "	124,5	114

Selle järgi andis 1924. a. kõigest 9,2 % uusi krediidite, kuna 1925. a. 14 % eelmise aasta suhtes, ehk 24,5 % 1923. a. detsembri summast väljasolevat laenude summat suurendas.

Mis ostarbeks läksid 1925. a. uued laenud? Sellepeale võib järgmistest liigitestest andmetest kaunis kujuka pildi saada:

fähtsam osa läks põllumajandusele,	üle 290 milj. mk.
sits kaubarealiseerimise lühikesajal. laenud	220 " "
tegevuskapitali suurendamiseks.	ca 35 " "
import-laenud	30 " "
pankadele	150 " "
hõõstuslaenudeks	30 " "
tasumata protsendid	25 " "

Seega tõusid laenud — otsekoheised ja kaudsed — põllumajandusele 939,8 milj. marga pealt 1924. a. lõpul 1.200,7 milj. marga peale 1925. a. lõpuks, seega üle 28 %, millejuures otsekoheised laenud 255,1 milj. margalt 347,7 milj. mk. peale suurenesid j. t. 36 %.

Võrreldes panga fähtsamaid arveid kolme viimase tegevusaasta lõpul, saame järgmise ülevaate:

	Liikumine.				
	31. XII. 25	31. XII. 24	31. XII. 23	31. XII. 24 —31. XII. 25	31. XII. 23— 31. XII. 25
Kassa	762,0	731,1	1.065,0	+ 30,9	— 303,0
Välisval.	804,4	760,1	608,7	+ 44,3	+ 195,7
Laenud	6.456,5	5.662,7	5.184,0	+793,8	+1.272,5
Hofusummad	4.668,2	3.826,6	3.653,6	+861,6	+1.034,6
Bilanss	8.581,4	7.786,2	7.689,7	+795,2	+ 891,7

Selle järele oli kassa suurem 30,9 milj. kui aasta ja 303,0 milj. marka vähem kui kaks aastat tagasi. Välisvaluuta reservid olid eelmise aasta suhtes 44,3 milj. mk. ja 1925. a. suhtes 195,7 milj. mk. suuremad. Laenud kasvasid võrreldes 1924. a. detsembriga 793,8 miljoni ja 1925. a. detsembriga 1.272,5 milj. marka. Sama suur oli tõus hoiusummades: — 861,6 milj. mk. ja 1.034,6 milj. marka. Kuna bilansi suurenemine tegevuse paisumise tõttu 8.581,4 milj. marga peale tõusis, olles seega 795,2 milj. mk. suurem eelmisest ja 891,7 milj. marka 1923. a. lõpupõljalast.

Eesti panga tegevuse arenemine t ä n a v u kannab märki, mida elavamaks muutunud, või õigem, uuesti elustatud majandusline läbikäimine Venega kaasa tõi. Vene suuremate tellimiste täitmiseks anti tooresainete ostu laenud ja Vene lina operatsioonide krediteerimine ei võinud ju välisvarade ja laenude peale mõju avaldamata jätta. Nii langesid välisvarad 804,4 milj. margalt aasta algul 705,8 milj. marga peale veebruaril lõpuks, kuna välisvaluuta vekslid 206,6 milj. margalt 294,9 milj. mk. peale tõusid. Samuti suurenesid kontokorrent laenud 86 milj. margaga 3.319,1 milj. mk. peale. Kõiki

neid muudatusi tuleb suurelt osalt eel[ä]hendatud põhjuste arvele panna; samuti tuleb neid muudatusi võtta hästi lühikeseajalistena: välisvaluuta tagasivool on kindlustatud ning loota aegadel, kus välisvaluutat kõige enam nõutakse; kus siis koos välisvekslitest tagasi voolanud valuutaga tühjenevaid reserve täiendavad. Markades antud laenud kuuluvad samuti lühikeseajaliste hulka.

Teisest küljest, pole need uued laenud forsseeritud või ülejätkuvalid: sisemaa vekslite kahanemine võimaldas vabalt nende andmist: 1.716,8 milj. marga pealt aasta algul langes vekslite portfelli 1.642,7 milj. mk. peale veebruaril lõpuks, seega ligi 75 milj. marka.

Laenude kogusumma suurenes ainult 40 milj. marga võrra ja seisis koos järgmistest arvetest (milj. mk.):

	28.II.26.	31.XII.25.	liikumine		28.II.25.	31.XII.24.
			28.II.26.— 31.XII.25.			
Välisvekslid	294,9	206,6	+ 88,3		289,3	290,0
Sisevekslid	1.642,7	1.716,8	— 74,1		1.495,1	1.465,5
Kontokorrent ja muud kindlust. laenud .	3.319,1	3.233,1	+ 86,0		3.423,3	3.285,4
Gar. ja akkr. laenud	542,5	586,0	— 43,5		568,0	621,8
Mümesug. nõudm.	697,3	714,0	— 16,7		—	—
Kokku	6.496,5	6.456,5	+ 40,0		5.775,7	5.662,7

Võrdluseks on toodud ka eelmise aasta vastava perioodi andmed, kus selgub, et sel ajal laenude üldsumma 113 milj. margaga suurenenud tänavuse 40 milj. mk. vastu. Siis suurenesid ka kontokorrent laenud 137,9 milj. margaga ilma mümesuguse produktiivse põhjusega, nagu see tänavu sündis. Loomulik järeldus sunnib end neist arvudest ja nende liikumiste põhjustest peale: nimelt, et tänavu laenu positsiooni kujunemine palju tervemate mõjude all sündinud kui eelmisel aastal, ning et nende all peitub rohkesti kasbeeritud välisvaluutat, mille tagasivool korraldatud ajaks, kus valuutat kõige enam vaja.

Panga passivas paistavad silma veel muudatused hoitusummade liikumises ja nende koosseisus. Esiteks, riigikassa arvetel leidub tänavu enam vaba raha kui läinud aastal. Nii oli milj. markades:

	28. II. 1926	31. XII. 25.	28. II. 25.	31. XII. 24.
Riigikassa depoo	2.269,0	2.267,0	2.190,7	2.183,4
Riigikassa arve	519,4	377,4	498,7	158,2
Kokku	2.788,4	2.644,4	2.689,4	2.341,6

Kuna riigikassa depoo suurenenud aasta jooksul 28. veebruariks 1926. a. 79 milj. margaga 2.269 milj. marga peale, suurenes jooksev arve 20,7 milj. margaga 519,4 milj. mk. peale. Kogusummas suurenesid tänavu riigikassa summad 31. det. 1925. a. kuni 28. veebr. s. a. 144 milj. margaga 2788,4 milj. mk. peale.

Teiseks, näitavad erahoitusummad korralikku selle aastaajale omast kahanemist

28. II. 1926.	1879,0 milj. mk.
31. XII. 1925.	2023,8 " "

kahanemine —144,8 milj. mk.

sest eelmisel aastal ulatas see kahanemine 143 milj. mk. peale, mis lähedane tänavu-aastase summale.

Viimase kahe kuu arvete liikumine annab järgmised arvud:

	28. II. 26.	31. I. 26.	31. XII. 25.	28. II. 25.
Kassa	701,8	791,3	762,0	795,7
Välisval.	705	726,5	804,4	724,6
Välisveksl.	294,9	278,2	206,6	289,3
Siseveksl.	1.642,7	1.694,5	1.716,8	1.495,1
Mitmesugused kindlust. laenud	3.319,1	3.257,6	3.233,1	3.423,3
Mitmesug. nõudmised	697,3	710,4	714,0	—
Gar. ja akkr. laenud	542,5	525,1	586,0	568,0
Laenud kokku	6.496,5	6.465,8	6.456,5	5.775,7
Riigikassa	2.788,4	2.802,5	2.644,4	2.689,4
Eraholusummad	1 879,0	1.954,6	2.023,8	1 342,1
Kokku hoitusumm.	4.667,4	4.757,1	4.668,2	4.031,5
Bilanss	8.573,6	8.622,7	8.581,4	7.912,9

Ilmamajandus.

Esimesed 1926. a. kuud ei ole muutnud ilma konjunktuuri üldist iseloomu: Ameerikas kestab tõus, Euroopas kroonilise kriisi kõiguv tasakaal. Stiski tulid juba jaanuaris mõned nähtused avalikuks, mille tagajärgede üle veel varejane on otsuseid teha.

Ameerika Ühisriikide jaanuarikuu väliskaubanduse bilanss oli esimene passiivne bilanss pärast sõda. Jaanuarikuu väljavedu oli 399 milj. doll. 468 milj. doll. vastu detsembris ja 447 milj. doll vastu jaanuaris 1925 ja sissevedu 414 milj. doll 394 milj. doll. vastu detsembris ja 346 milj. doll. vastu jaanuaris 1925. Ameerika Ühisriikide jaanuarikuu sisseveo- ja väljaveo täpsemate andmete puudumisel ei ole võimalik kindlaks määrata kaubabilansi pöörde põhjust, kuid fakt iseenesest tunnistab kahtlemata sellest, et pärast sõda Ameerika ja Euroopa vahel tekkinud finants-suhete loomulikud tagajärjed nüüd ilmakaubanduses avalikuks tulevad. Teistsugust nähtust märkame Saksamaal, kes on hakanud rohkem välja kui sisse vedama Saksamaa väliskaubanduse bilanss oli esimest korda aktiivne 1925. a. detsembris. 36 milj. marga võrra, tõustes jaanuaris 87 milj. marga peale. Nagu sellest näha, võtab ilmakaubandus normaalse käigu.

Käesoleva aasta esimesed kuud löid Saksamaal uue ja omapärase olukorra. Nagu teada, võttis 1925. a. teisel poolel Saksamaa majandusline kriis õige terava kuju. Iga kuu tunnistati üle 2000 äri maksujõuetuks ja tööta tööliste arv tõusis 300.000 pealt 1.300.000 peale. Sel tõstuse-kaubanduse keerde-protsessil olid huvitavad tagajärjed Saksa rahaturul. Vaba raha hulk suurenes ja pankadesse kogus niivõrd palju vabu summasid, et diskonto-protsent märksa langes. Tihti ei läinudki pankadel korda ära mahutada päevast raha. Kaua sarnane olukord kestab, oli rahaturul raske ette näha, sellepärast otsustas riigipank 0% alandamist 6-8 nädalaks edasi lükata, kuni seisukord lõpulikul selgub. Nii ehk teisiti on Saksamaal praegu palju vaba raha, mis ühelt poolt põhjuseks on borsetegevuse elavamaks minemisel, teiselt poolt aga võimaluse annab suurejooneliseks ekspordi finantseerimiseks.

Sel ajal kui Saksamaa laenude teel raha sai, (ainult pikaajaliste laenude näol sai ta 1925. a. 1692 milj. marka.) avab ta Venemaale krediidid 300 milj. mk. suuruses, Vene osude finantseerimiseks. Sellest 300 milj. on 150 tähtajaga 1928. a. lõpuks ja 150 tähtajaga 1930. a. lõpuks. 35% krediidist garanteerib Saksa valitsus ja 25% on

eite pandud garanteerimiseks üksikute Saksa riikide valitsustele. Krediid on määratud peaaesjalikult nafta-, mehaanika-, mää-, tekstiil- ja puuvillatööstuse siseseadete ostmiseks. Saksamaale on see üheks suuremaks operatsiooniks aastas, kuna ta odavalt saadud Amerika ja Inglise laenu kallihinnaliselt Venesse mahutab, ühtlasi oma tööstust suurte tellimistega kindlustades. Mõistagi, et sarnane talitamine mitmesugustel põhjustel Inglise- ja Prantsusmaal pahameelt tekitab, mis ka kahtlemata avalikuks saab tulema 25. veebruaril alanud Prantsus-Vene konverentsi tööd.

Huvitavaks nähtuseks rahvusvahelisel rahaturul oli Daani ja Norra valuuta uus tõus. Mõlemad valuutad näitasid juba 1925. a. kulla pariteedi alusel revaloriseerimise tendentsi. Sõgisel tuli tuntav reaktsioon, nüüd aga sünnib uuesti liikumine kulla pariteedi sihis. Daani kroon on veel ainult 3⁰/₀ ja Norra kroon 18–19⁰/₀ maha jäänud ennesõjaaegsest hinnast ja peab oletama, et vähemalt Daani kroon juba lähemas tulevikus pariteedini jõuab. Peale Põhja-valuutade korraldamise on kord Ladina-valuutade käes, millest Belgia frank, kord makstes 107 fr. naela eest, kuid nüüd viimasel ajal 12⁰/₀-ni langes, ja Itaalia liir, mis on stabiilne, ootavad parajat silmapilku lõpuliikumiseks kulla alusel. Ainult Prantsuse frank on endiselt poliitiliste kirede võimuses. Kaks ministrit, Caillaux ja Loucheur kaotasid lühikese aja jooksul portfellid võitluses rahareformi eest ja kolmas minister Doumer, peab praegu ägedat võitlust saadikutekojaga uute maksude ja tasakaalustatud eelarve pärast. Millega see võtlus lõpeb, näitab lähem tulevik.

Enam komplitseerituna ja rahukena osutub Inglise majanduselu. Jaanuarikuu väliskaubanduse bilanss tõi ühes peetumusi. Väliskaubandusline läbikäik oli tuntuvalt vähem kui detsembris ja jaanuaris 1925. Välja veeti kaupu £ 72,1 milj. eest £ 80,4 milj. vastu detsembris ja £ 82,2 milj. vastu jaanuaris 1925.; sisse veeti £ 117,7 milj. eest £ 134,3 milj. ja £ 128,9 milj. vastu vastavatel kuudel 1925.

Avalikku arvamisi teeb rahutuks kivisõeküsimus. Teatavasti andis valitsus mõõdnud aasta kevadel, kui kivisõe-kaevanduste tööliste streik lahti puhkeda ähvardas, riigi arvel sõetööstuse toetamise seaduse. See abinõu võeti tarvitusele üheks aastaks. Nüüd, kus termin ligineb, ilmus kivisõe-küsimust uuriva komisjoni aruanne.

Kivisõe-komisjon töötas raskekes oludes. Tema ees seisid kaks liitunud jõudu, organiseeritud tööliste ja organiseeritud ettevõtjad. Tööliste nõudsid kivisõetööstuse natsionaliseerimist, ettevõtjad tööpäeva pikendamist ja töötasu alandamist. Komisjon tahtis otsustada lepitavalt ja tuli üldjoontes järgmistele otsustele: Komisjon eitas kivisõe-tööstuse natsionaliseerimise projekti, majanduslise otstarbekohasuse seisukohalt vaadates. Komisjon tähendab, et kivisõetööstus on tihedas ühenduses terve rea tööstusharudega, nagu gaasi-, elektri-, keemia-, raua- ja terasetööstusega ja kivisõetööstuse natsionaliseerimine neil tingimistel nii organisatsiooni kui ka finantside suhtes korda ei lähe. Kuid komisjon toonitab, et praegune kivisõetööstuse organisatsioon Inglise maal rahuldav ei ole ja üheks kivisõe kriisi põhjuseks on. Praeguste organisatsioonide peapuudus seisab äärmises kivisõe-ettevõtete deentraliseerimises. 2500 töötavat kaevandust on laiutatud 1400 ettevõtte kätte, kellest mõned väga väikesed, isegi alla 50 tööliste. Kivisõetööstuse produktiooni tõstmiseks on vaja komisjoni arvates igatviisi kaasa aidata tema konsentreerimiseks. Selleks on vaja esimeses järjekorras kõrvaldada takistus, kivisõe-maa-alade omanikkude näol, kes oma rentnikkudele keelavad naaberkaevandustega raudteehendusi luua, uusi kaevandusi alata jne. Komisjon soovib kivisõe-maa-alade omandamise õigust üle anda riigile, nii et rendimaksud riigi kätte läheks, kes neid siis väljaostu-obligatsioonide protsentidena omanikkudele välja maksavad. Väljaostu summa on kindlaks määratud £ 100 milj. peale. Omades õigust

kivise maa-alade peale, võib riik, komisjoni arvates, ajada kiviseitöödust reguleerivat poliitikat tema kontsentraalsislooni sihis. Edasi toob komisjon rea ettepanekuid kivise veotingimiste parandamiseks (hinnaalandus 20-tonniliste vagunite tarvitamise pealt), vedu veeteid mõõda jne.) kivise müügi-tingimiste parandamiseks (standardiseerimine headuse garanteerimine, munitsipaal müük jne.) ja soovib igasuguste tehniliste täienduste läbiviimist kivise-asjanduses!

Need komisjoni ettepanekud ei oisusta aga veel küsimusi, ei vii välja konflikti ummikust. Ettevõtjad ja töölisel jäävad arvatavasti ettepanekutega nõusse, kuid esialgu nõuavad ettevõtjad ühe kahest – kas toetuste edasikestmist või töötingimiste halvendamist.

Samuti kui komisjon eitab natsionaliseerimise projekti, eitab ta ka ettevõtjate riigitoetuste nõudmist. Komisjoni arvates on lubamata, et riigi rahast kaetakse tööliste nõudmise ja tööandjate pakkumise vahe. Lubamata, et inimesed, kes töötavad teistes tööstusharudes maksaks maksusid selleks, et tasuda kasusid ja garanteerida teatud töötasu käesolevas tööstusharus, kuna nad ise sugugi mitte parema ja tihti isegi vähema ülejäägiga ja palgaga töötavad.

Riigi toetusega töötavate kivise-kaevanduste omanikud mõnedes raioonides saavad suuremaid kasusid kui enne sõda ja töölisel teenivad keskmiselt 76 shill. nädalas, kuna teistes riigi toetuseta töötavate ettevõtete töölisel ainult 37 shill. samal ajal teenivad.

Sellest seisukohast välja minnes, arvab komisjon, et kiviseitöödustuse toetamine käitejõudval terminil peab lõppema ja kunagi enam uuendatud ei saaks.

Lõpuks küsib komisjon, kus on siin väljapääs? Ja siin ühineb ta tööandjatega: „praegusaja tööpäeva ja töötasu juures on töökuulud suuremad kui seda tööstus kannatab.“ Ta eitab tööandjate poolt tehtud tööpäeva pikendamise ettepanekut, kuna selle tagajärg ainult üleproduksioon võiks olla. Komisjon nõuab aga töötasu alandamist. Ta eitab, et eriti just kvalifitseeritud töö kiviseitöödustuses liig kõrgelt tasutakse ja nõuab selle kategooria tööliste palgade alandamist. Sel viisil saaks, et üks osa ettevõttest töötavad kasuta, osal töölistel vähenevad sissetulekud, aga ei poolehoidu leida töölistemassi juures, peab komisjon soovitavaks alamate kategooriate palgaksid mitte alandada, lisatasu maksta laste pealt, korteriolusid parandada, ehitada kaevanduse saune jne. Lõpuks moodustada sega-kontrollkomisjon ja läbi viia tööliste puhtikasust osasaamise süsteem.

Sarnane oleks väga lai ja peensusteni läbiarutatud kivise-komisjoni programm; rahuldab ta aga töölist, kes peavad leppima töötasu alandamisega, rahuldab ta ettevõtjaid, kes ära hellitatud mõõdunud aasta toetusega? Vastuse nende küsimuste peale peab andma lähem tulevik, kuna 1. mail ümber on toetuse-seaduse tähtaeg. Inglise kivise-küsimuse otsustamisest oleneb suurel määral Euroopa 1926. a. edaspidine majanduselu käik.